

Eveliina Tanner

Noora Ojanen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyö, 2021

TURVATTOMUUDEN TUNTEEN ILMENEMINEN ALLE 3-VUOTIAIDEN VARHAISKASVATUS- RYHMÄSSÄ

TIIVISTELMÄ

Eveliina Tanner & Noora Ojanen

Turvattomuuden tunteen ilmeneminen alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatusryhmässä

Sivuja 49, 1 liite

Kevät, 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa varhaiskasvattajien kokemuksia siitä, miten lapsen turvattomuuden tunne ilmenee alle 3-vuotiaiden ryhmässä, sekä selvittää millaisilla tekijöillä lapsen turvallisuuden tunteeseen voidaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Tavoitteena oli tuoda esiin varhaiskasvattajien näkemykset aiheesta sekä lisätä tietämystä turvallisuuden tunteen vaikutuksesta lapsen käyttäytymiseen ja hyvinvointiin.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, yhteistyössä porilaisen yksityisen varhaiskasvatusyksikön kanssa. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelujen avulla ja aineisto analysoitiin sisällönanalyysimenetelmää käyttäen. Haastatteluihin osallistui kuusi (6) varhaiskasvattajaa, jotka ovat toimineet alle 3-vuotiaiden ryhmässä kuluvana tai edellisenä kautena.

Kasvu ympäristö ja varhaiset kokemukset vaikuttavat oleellisesti lapsen turvallisuuden tunteeseen ja hyvinvointiin. Moni lapsi viettää ison osan arjestaan varhaiskasvatuksessa, joten siellä koetulla turvallisuuden tunteella on huomattava vaikutus lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja kehitykseen. Vaikka vain osalla varhaiskasvattajista oli kertomansa mukaan kokemuksia turvattomuuttaan aiheilevista lapsista, nähtiin normaaliin kehitysvaiheeseen ja arjen tilanteisiin liittyvän käyttäytymisen, sekä erityistä huolta herättävän oireilun välillä selkeä ero. Kasvattajat kokivat turvattomuuden ilmenevän erityisesti lapsen tunne-elämän haasteina, jotka näkyivät arjessa esimerkiksi aggressiivisuutena, itkuisuutena ja vetäytymisenä omiin oloihin. Tutkimustulosten mukaan lapsen turvallisuuden tunteeseen varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä vaikutti erityisesti arjen struktuuri, yhteistyö vanhempien kanssa, sekä kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatu. Kasvattajat korostivat erityisesti läsnäolon, läheisyyden ja sensitiivisyyden merkitystä omassa kasvatustyössään.

Asiasanat: varhaiskasvatus, kiintymyssuhdeteoria, turvattomuus

ABSTRACT

Eveliina Tanner & Noora Ojanen

Manifestations of feeling insecure in day-care groups of under 3-year-olds

49 pages and 1 appendix

Spring, 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services and Health

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor's Degree Programme in Social Services, Early Childhood Education

The purpose of this thesis was to research early childhood educators' experiences on how feelings of insecurity might manifest in day-care groups of under 3-year-olds. The intention was also to discuss what type of factors could be used to affect the feeling of security in an early childhood education environment. The aim was to unveil early childhood educators' views on the theme, and to increase knowledge on how the feeling of security affects a child's behaviour and well-being.

The thesis was conducted as qualitative research, in cooperation with a private early childhood education unit in Pori. The research data was collected with themed interviews, and the analysis was carried out by using a content analysis method. A total of six (6) early childhood educators participated in the interviews. The interviewees have been working in day care groups of under 3-year-olds during the current or previous seasons.

Growing environment and early experiences have an enormous impact on the feeling of security and the well-being, of a child. Many children spend a considerable time of their everyday life in early childhood education, so the experiences of feelings of security in such environment have an important effect on the child's well-being growth and development. Not all interviewed early childhood educators had experiences of children having symptoms caused by insecurity. However, a significant difference was seen between behaviour resulting from a normal growth phase and everyday situations, and behaviour that causes particular concern and is likely rooted in insecurity. The early childhood educators felt that feelings from insecurity manifested specifically as challenges with emotions. Examples of such challenges amongst children were aggression, tearfulness and withdrawal. According to the research findings, especially these aspects were considered important in forming a feeling of security for children in the early childhood education environment: the structure of a day, cooperation with parents, the quality of interaction between the educator and the child. The interviewed early childhood educators highlighted the importance of presence, closeness and sensitivity in their own educational work.

Keywords: early childhood education, attachment theory, insecurity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VARHAISKASVATUS	5
2.1 Varhaiskasvatuksen tarkoitus	5
2.2 Varhaiskasvattajan määritelmä	6
2.3 Alle 3-vuotias lapsi varhaiskasvatuksessa	7
3 KIINTYMYSSUHTEEN MERKITYS TURVALLISUUDEN TUNTEELLE	9
3.1 Kiintymyssuhde ja sen tarkoitus	9
3.2 Kiintymyssuhdemallit	11
3.3 Kiintymyssuhde ja varhaiskasvatus	14
4 TURVALLISUUDEN TUNNETTA VAHVISTAVA VARHAISKASVATUS ...	17
4.1 Turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat tekijät	17
4.2 Varhaiskasvatuksen aloitus ja eroahdistus	19
4.3 Turvallinen kasvattaja	20
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	23
5.2 Aineiston keruu	23
5.3 Aineiston analyysi	25
5.4 Eettisyys ja luotettavuus	27
6 TUTKIMUSTULOKSET	29
6.1 Tunne-elämän haasteet	29
6.2 Arjen struktuuri	31
6.3 Vuorovaikutus	32
6.4 Kasvatuskumppanuus	34
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
8 POHDINTA	40
LÄHTEET	43

LIITE 1 HAASTATTELUKYSYMYKSET	46
-------------------------------------	----

1 JOHDANTO

Yhä useampi lapsi aloittaa varhaiskasvatuksen jo alle 3-vuotiaana. Hoitopäivät ovat usein pitkiä ja päiviin mahtuu useita siirtymätilanteita ja vaihtuvia kasvattajia. Vuorotyötä tekevien vanhempien lapsi saattaa viettää päiväkodissa pahimmillaan yli 9 tuntisia päiviä. Ryhmäkoot ovat suuria ja työntekijöiden vaihtuvuus ryhmässä paikoitellen yleistä. Myös lapset kokevat stressiä muuttuvissa olosuhteissa. Lasten monimuotoiset käytösongelmat, tunteiden säätelyn haasteet sekä perheiden hankalat elämäntilanteet näkyvätkin usein päiväkodin arjessa. Haastavasti käyttäytyvä lapsi koetaan usein kuormittavaksi ja ”vaikeaksi”, jolloin lapsi on vaarassa leimautua negatiivisesti paitsi kasvattajien, myös ryhmän muiden lasten silmissä. Haastavan käyttäytymisen taustalla on kuitenkin usein lapsen tunne turvattomuudesta.

Opinnäytetyön aihe nousi esiin omista työelämän kokemuksistamme varhaiskasvatuksessa. Halusimme selvittää kasvattajien käytännön kokemuksia siitä, miten turvattomuus näkyy lapsen käyttäytymisessä päiväkodin arjessa. Tutkimme myös millaiset tekijät aiheuttavat lapsessa turvattomuutta ja millaisin keinoin lapsen turvallisuuden tunnetta voidaan lisätä varhaiskasvatuksessa. Tutkimus on suunnattu alle 3-vuotiaiden ryhmässä toimiville varhaiskasvatuksen työntekijöille ja se toteutetaan yhteistyössä porilaisen, yksityisen päiväkodin kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena on nostaa esiin ajankohtaista ja tärkeää aihetta, sekä tuoda kasvattajien kokemukset näkyviksi. Opinnäytetyön kautta autamme myös varhaiskasvatuksen työntekijöitä kiinnittämään huomiota lapsen käyttäytymisen taustalla oleviin, turvattomuutta aiheuttaviin tekijöihin ja siten ymmärtämään lasta paremmin.

2 VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatuksen tarkoitus

Suomalaiseen koulutusjärjestelmään kuuluu yhtenä osana varhaiskasvatus, joka kohdentuu alle kouluikäisiin lapsiin. Esiopetus, joka kuuluu perusopetuslakiin, on osa varhaiskasvatusta. Opetushallitus (OPH) ja varhaiskasvatustalaki (L 540/2018) määrittelevät varhaiskasvatuksen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi hoidon ja kasvatuksen kokonaisuudeksi, joka painottuu pedagogiikkaan. Varhaiskasvatustalaki nimeää tavoitteeksi muun muassa lapsen iän ja kehityksen mukaisen kasvun, terveyden, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämisen. Varhaiskasvatus on lapsilähtöistä ja sitä suunnitellessa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Vanhemmilla ja huoltajilla on mahdollisuus vaikuttaa varhaiskasvatuksen kulkuun, kuten suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. (540/2018)

Suomessa laadukas varhaiskasvatus on kaikkien saatavilla. Vanhempien sosio-ekonomisen asema ei ole oleellinen tekijä, kun tarkastellaan lapsen oikeutta laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, vaan oikeus taataan kaikille, taustasta riippumatta. Tästä huolimatta, vanhemmilla on myös vaihtelevia syitä pitää lapsia kotihoidossa. (Ahonen & Roos, 2021, s. 29.) Suomessa 253 727 lasta osallistui varhaiskasvatukseen vuonna 2019. Näistä 191 589 lasta on päiväkodeissa. Nämä luvut kertovat siitä, että jopa 77 % väestön 1–6-vuotiaista lapsista oli osana varhaiskasvatusta vuonna 2019. Vertailukohteena vuosi 2015, jolloin 245 650 lasta eli 68 % oli mukana varhaiskasvatuksessa. (THL)

Varhaiskasvatus on oppimisen ja kasvun kannalta tärkeä osa lapsen polkua. Kodeilla on ensisijainen kasvatusvastuu, mutta varhaiskasvatus tukee ja kulkee rinnalla. Tarkoituksena on antaa yhdenvertainen edellytys lasten kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Varhaiskasvatussuunnitelma on kolmitasoinen kokonaisuus, johon kuuluu kunnallinen, paikallinen ja lasten oma varhaiskasvatussuunnitelma. (OPH)

Opetushallitus antaa valtakunnallisen määräyksen, joka määrittelee varhaiskasvatussuunnitelman ja sen tavoitteet. (OPH) Varhaiskasvatuslaki määrittää varhaiskasvatuksen tavoitteiksi lapsen iän ja kehityksen mukaisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden. Tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaisuutta ja toteuttaa monipuolista pedagogiikkaa. Lapselle tuotetaan myönteisiä oppimiskokemuksia turvallisessa ympäristössä. (540/2018) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan oppimisen alueet on ryhmitelty seuraavasti: kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni ja kasvan, liikun ja kehityn. (OPH)

Varhaiskasvatuksen erilaisia toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatus. Vanhemmilla on oikeus valita, miten lapsi osallistuu tai on osallistumatta varhaiskasvatukseen, mutta kaikilla lapsilla on oikeus osallistua siihen (OPH). Varhaiskasvatuksen aloituksen jälkeen lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, josta arkikielessä käytetään nimeä vasu. Sen laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. (Karjalainen ym. 2020, s. 47–49.)

Varhaiskasvatussuunnitelma on jokaisen lapsen oikeus tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen hoitoon, kasvuun ja kehitykseen. Se laaditaan hoitopaikasta riippumatta. Suunnitelman tavoite on luoda johdonmukainen jatkumo läpi varhaiskasvatuksen, aina esiopetukseen saakka. Ammattilaisen tulee pysähtyä lapsen kohdalle, havainnoida ja tulkita lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista, kirjataksaan varhaiskasvatussuunnitelman. Siinä huomioidaan lapsen vahvuudet, kiinnostuksenkohteet, kehittyminen ja mahdolliset tuen tarpeet. Suunnitelmaan on myös tärkeä kirjata menetelmät, joita lapsen oma polku tarvitsee ja miten niitä tulisi hyödyntää pedagogisesti. (Sandberg, 2021, s. 26–27.)

2.2 Varhaiskasvattajan määritelmä

Uuden varhaiskasvatuslain (540/2018) tullessa voimaan päiväkodin henkilöstöä kohtaan tehtiin muutoksia. Tehtävänimikkeitä selkeytettiin ja koulutustasoa nostettiin. Päiväkodissa voi jatkossa työskennellä yliopistosta valmistunut

varhaiskasvatuksen opettaja, ammattikorkeakoulusta valmistunut varhaiskasvatuksen sosionomi ja ammattikoulusta valmistunut varhaiskasvatuksen lastenhoitaja. Nykyiset kelpoisuudet säilyvät ennallaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

Uusi laki eriyttää varhaiskasvatuksen opettajan ja sosionomin kelpoisuusvaatimuksia ja tehtävänimikkeitä. Varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden saa kasvatustieteiden kandidaatin tutkinnolla, kun taas varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuuteen vaaditaan sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto. Tavoitteena tässä on yhtenäistää nimikkeitä ja luoda omat roolit jokaiselle ammattiryhmälle. Esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmasta tulee vastaamaan varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden omaava henkilö. Henkilörakenteen muuttamiseen on annettu aikaa vuoteen 2030 asti. (Kuntatyönantajat.)

2.3 Alle 3-vuotias lapsi varhaiskasvatuksessa

Alle 3-vuotias lapsi on utelias ja pyrkii tutustumaan ympäristöönsä jatkuvasti. Lapsi tarvitsee sääntöjä, rajoja ja läsnäoloa tunteakseen olonsa turvalliseksi. Hyvän kasvun ja kehityksen mahdollistavat tutut ja turvalliset aikuiset lapsen elämässä. Tähän turvaverkkoon kuuluvat myös varhaiskasvatuksen työntekijät. Perheen elämäntilanteesta riippuen, lapsen suhde varhaiskasvatuksen työntekijöihin voi olla hyvinkin merkittävä. Toisille lapsille turvallisen kasvattajan rooli elämässä on suurempi kuin toisille. Usein varhaiskasvatuksen tarjoama tuki on perheille todella arvokasta. (Marjamäki ym., 2015, s. 45–46.)

Lapsen ensimmäiset elinvuodet perustuvat tiedonhankintaan, ajatteluun, päättelyyn, aistihavaintoihin, motorisiin taitoihin ja näiden kaikkien kehittämiseen (Ojala, 2020, s. 50–51). Lapsen täytettyä vuoden, hän alkaa kävelemään, ilmaisee itseään, tutustuu ympäristöönsä, aikuisiin ja myös itseensä. Uusien taitojen oppiminen on päivittäistä. (MLL.) Alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatus perustuu perustaitojen opetteluun ja niiden vahvistamiseen. Lasten kanssa harjoitellaan esimerkiksi puukeutumista, riisumista, ruokailutapoja, kaveri- ja leikkitaitoja ja motorisia taitoja. Varhaiset kokemukset lapsuudessa ovat isossa roolissa aivojen kehittymiseen. (Franke, 2014.)

Alle 3-vuotiaalla lapsella on tarve ja oikeus saada laadukasta varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen pienimmät yksilöt eivät osaa tuoda itseään verbaalisesti esille, joten koulutetut varhaiskasvattajat ovat tärkeän haasteen edessä puolustaessaan heidän oikeuksiaan ja tarpeitaan. (Ahonen & Roos, 2021, s. 11.)

Alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatus on ollut kiistelty puheenaihe Suomessa jo pitkään. Psykologian tutkijatohtori Aino Saarisen (2020) väitöskirja ”Varhaiskasvatuksen ja koulutusstrategioiden yhteys oppimistulosten tasavertaisuuteen” aiheutti runsaasti keskustelua jo ennen sen julkaisemista. Saarisen mukaan tutkimustulokset viittaavat siihen, että varhain aloitettu varhaiskasvatus vaikuttaa usein haitallisesti lapsen kehitykseen. Erityistä huomiota herätti Saarisen väite siitä, että tutkimusten mukaan alle 3-vuotiaana aloitettu varhaiskasvatus liittyy lapsen kasvaneeseen aggressioriskiin. (Saarinen, 2020, s. 51–53.)

Suomessa Ilta-Sanomat julkaisi 11.11. 2020 artikkelin Saarisen (2020) väitöskirjaan liittyen. Artikkelissa Turun yliopiston varhaiskasvatuksen professori Inkeri Ruokonen kertoo, että alle 3-vuotiaalle on haastavaa olla pitkiä päiviä isossa lapsiryhmässä. (Ilta-Sanomat) Päiväkodin alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä voi olla enintään 12 lasta. Yhtä kasvattajaa kohden saa olla neljä lasta eli ryhmässä on yhteensä kolme kasvattajaa. (Tehy) Saarisen mukaan alle 3-vuotiaiden ryhmäkoko pienentämällä kasvattajien ja lasten välisen vuorovaikutuksen määrä ja laatu paranisi huomattavasti. Tämä taas vaikuttaisi suoraan lasten hyvinvointiin ja varhaiskasvatuksen laatuun. (Saarinen, 2020, s. 51–53, s. 119.)

3 KIINTYMYSSUHTEEN MERKITYS TURVALLISUUDEN TUNTEELLE

3.1 Kiintymyssuhde ja sen tarkoitus

Teorian kiintymyssuhteista ja niihin vaikuttavista tekijöistä on kehittänyt brittiläinen psykiatri ja psykoanalytikko John Bowlby. Teoria pohjautuu ajatukseen, että lapsen hyvälle kehitykselle välttämätöntä on läheinen, pysyvä suhde hänelle tärkeään aikuiseen. (Rusanen, 2011, s. 27.) Kiintymyssuhteen muodostuminen on edellytys lapsen perusturvallisuuden tunteen muodostumiselle.

Vauvalla on luontainen kyky kiinnittyä vaistomaisesti hoivaa tarjoavaan vanhempaansa. Tämä synnynnäinen tarve hakea aktiivisesti läheisyyttä ja hoivaa on edellytys selviytymiselle. (Salo, 2003, s. 44.) Kiintymyskäyttäytymisen perimmäinen tarkoitus on siis suojata lasta vaaroilta. Vauvan liikuntakyky on hyvin rajallista eikä hän kykene vielä ilmaisemaan itseään puhumalla. Näin ollen vauva on täysin riippuvainen ensisijaisesta hoivaajastaan ja tämän tarjoamasta turvasta. (Sinkkonen, 2018, s. 57.)

Vauva kiinnittyy ensimmäisen elinvuotensa aikana niihin ihmisiin, jotka viettävät hänen kanssaan eniten aikaa, erityisesti ensisijaiseen hoivaajaansa. Kiintymyssuhteen muodostuminen vaatii sekä säännöllistä, fyysistä läheisyyttä ja läsnäoloa että varhaista vuorovaikutusta. Kiintymyssuhde muodostuu riippumatta siitä, millaista hoivaa vauvalle tarjotaan. Vauvalla ei ole mahdollisuutta valita hoivaajaansa, jolloin hän muodostaa kiintymyssuhteen tarvittaessa jopa kaltoin kohtelemaan vanhempaan. Vain lapsi, jonka saama hoiva on ollut hyvin epäsäännöllistä tai pysyvä aikuissuhde on puuttunut peräti kokonaan, ei kykene muodostamaan kiintymyssuhdetta ollenkaan. (Salo, 2003, s. 45–46.)

Kiintymyssuhteen ensisijainen tehtävä on lapsen perusturvallisuuden tunteen muodostaminen. Rauhoittuakseen lapsi tarvitsee pelkkien sanojen lisäksi myös läheisyyttä ja kosketusta. Vauva tunnistaa hoivaajansa tutut ilmeet ja eleet, tuoksun ja äänensävyn, jotka toistuvat hoivatilanteissa. Hoivaajan reagoidessa

rauhoittavasti vauvan ilmaisemaan avuntarpeeseen syntyy kokemus turvallisuuden tunteesta. (Salo, 2003, s. 52–53.)

Kiintymyssuhteen kautta vauva opettelee myös tunnetilojen sekä vireystilan säätelyä (Salo, 2003, s. 53). Emotionaalisessa vuorovaikutuksessa aikuinen heijastaa vauvan tunteet takaisin sanattoman viestinnän avulla. Aikuinen käyttää ilmeitä, eleitä ja äänenpainoja toimien ikään kuin peilinä, jolloin tunnetila palaa takaisin vauvalle. Onnistuneen vuorovaikutuksen seurauksena vauvan vireystila nousee välittömästi ja stressitaso laskee. Vauvan vaikeat tunteet tyyntyvät emotionaalisen vuorovaikutuksen avulla jopa nopeammin kuin fyysisesti lasta tyyntäessä. (Mäkelä, 2003, s. 26.)

Vauva tarvitsee hoivaajansa säätelyapua pystyäkseen kokemaan keskeisiä, vaikeita tuntemuksia kuten pelkoa ja lohdutuksen tarvetta. On todettu, että mikäli vanhempi ei kykene reagoimaan lapsen hätään ja avuntarve jää huomiotta, jo muutaman kuukauden ikäinen vauva oppii tukahduttamaan tunteensa. Lapsi mieluummin rajoittaa omaa kokemusmaailmaansa tukahduttamalla tarpeensa kuin pyytää turhaan apua. (Mäkelä, 2003, s. 29.)

Lapsen kehitys edellyttää ympäristön tutkimista ja siten uuden oppimista. Ensimmäisen vuotensa loppuvaiheessa lapsi opettelee jo ilmaisemaan tahdonalaisia tunteitaan sekä varhaista kommunikointia muiden kanssa (Salo, 2003, s. 54). Lapsen itsetunto ja uteliaisuus ulkomaailmaa kohtaan vahvistuu, mikäli vanhempi tai muu hoivaava aikuinen reagoi lapsen avuntarpeisiin luotettavasti ja nopeasti. Luottamus siihen, että aikuinen on hädän hetkellä läsnä ja tarjoaa turvaa kannustaa lasta luottamaan myös omiin kykyihinsä selviytyä ympäröivässä maailmassa. (Mäkelä, 2003, s. 29.)

Vanhempien oma kyky käsitellä ja ilmaista omia tunteitaan läheisissä ihmissuhteissa vaikuttaa tutkitusti paljon siihen, millainen kiintymyssuhde vanhemman ja lapsen välille muodostuu. Kiintymyssuhdemallien on myös todettu siirtyvän usein sukupolvelta seuraavalle. Tämä ei johdu geeniperimästä vaan siitä, että vuorovaikutussuhteessa vanhempi siirtää tiedostamattaan omaksumansa turvallisuudentunteen lapseen. Esimerkiksi vanhempi, joka on lapsuudessaan oppinut

tukahduttamaan omat aggression tunteensa ei monestikaan osaa vastaanottaa lapsensa kiukkua vaan antaa usein periksi myös silloin kun ei pitäisi. (Sinkkonen, 2018, s. 58–60.)

3.2 Kiintymyssuhdemallit

Vauva muodostaa tiedostamattomia, mielensisäisiä käyttäytymismalleja kokemustensa perusteella. Lapsi suosii käytöstä, jonka avulla hän saa parhaiten kaipaamansa reaktion aikaan hoivaajassaan ja välttää käyttäytymismallia, jonka hän on todennut hyödyttömäksi. Se käytös siis voimistuu, jolla lapsi saa luotettavimmin hoivaajan lähelleen. Nämä käyttäytymismallit vaikuttavat oleellisesti lapsen toimintaan myös myöhemmällä iällä. (Sinkkonen, 2004, s. 1867.) 6–12 kuukauden ikäiselle vauvalle on jo muodostunut käsitys toimivista vuorovaikutus- ja käyttäytymismalleista ja niiden kautta myös sisäinen tunne turvallisuudesta tai turvattomuudesta. Nämä mallit Bowlby nimesi kiintymyssuhdemalleiksi. (Salo, 2003, s. 61.) Kiintymyssuhdemallit jaetaan useimmiten kolmeen kategoriaan: Turvallinen, turvaton ja jäsentymätön kiintymyssuhdemalli.

Turvallisesti kiintynyt lapsi tukeutuu hoivaajaansa stressitilanteessa luottaen siihen, että saa tältä tarvitsemaansa läheisyyttä ja suojaa. Haastavia tilanteita kohdatessaan lapsi hakeutuu kiintymyskohteensa luokse ja saatuaan kaipaamaansa lohdutuksen hän palaa luottavaisin mielin takaisin leikkeihinsä. Lapsi tutustuu ympäröivään maailmaan luottaen siihen, että hoivaaja pysyy turvasatamana, jonka luokse voi aina palata. Turvallisesti kiintynyt lapsi uskaltaa kokea ja näyttää tunteitaan ilman pelkoa hylätyksi tai torjutuksi tulemisesta. Hän ilmaisee tunteitaan ymmärrettävällä tavalla ja tilanteeseen sopivalla intensiteetillä. Lapsen tunneskaalan on myös todettu olevan laajempi mitä turvattomasti kiintyneellä lapsella. Vuorovaikutus hoivaajan kanssa on sekä sanallista että sanatonta ja se tuottaa lapsella iloa. (Rusanen, 2011, s. 63.)

Tutkimusten mukaan turvallisesti kiintyneiden lasten aggressiivisuus on vähäisempää, ja he kykenevät ratkaisemaan ristiriitatilanteita turvattomia lapsia paremmin. (Rusanen, 2011, s. 64.) Söderlund ja Joronen (2014, s. 301) kertovat

artikkelissaan "Vanhempi- lapsisuhteen läheisyys ja kouluuyhteisön sosiaaliset suhteet" Attilin ym. (2010) kouluikäisiin suunnatusta tutkimuksesta, jonka mukaan ne lapset, joiden äitisuhde sisälsi kannustavaa, myönteistä ja vähemmän kontrolloivaa vuorovaikutusta olivat ikätovereiden keskuudessa suosittuja. Lapset, joiden suhde vanhempiin oli sävyltään negatiivinen ja tyly olivat sen sijaan muita lapsia aggressiivisempia ja tulivat sosiaalisissa suhteissaan useimmin torjutuiksi. Varhaisessa vuorovaikutuksessa muodostunut kiintymyssuhdemalli voidaan nähdä perustana kaikille myöhemmin elämässä solmituille sosiaalisille suhteille. (Söderlund & Joronen, 2014, s. 307).

Turvaton kiintymyssuhde muodostuu silloin, kun hoivaaja ei kykene syystä tai toisesta vastaamaan lapsen lohdutuksen ja avuntarpeisiin tai hän reagoi lapsen häntään epäloogisesti. Lapsi jää yksin tunteittensa ja tarpeidensa kanssa, jolloin syntyy kokemus turvattomuudesta. Saadakseen aikuiselta edes vähän hoivaa, lapsen on muokattava käyttäytymismalliaan sen mukaiseksi. (Rusanen, 2011, s. 65.)

Turvattoman kiintymyssuhteen taustalla saattaa olla esimerkiksi vanhemman mielenterveys – ja päihdeongelmia. Murrayn ym. (1996) tutkimuksessa, johon osallistui 56 synnytyksenjälkeisestä masennuksesta kärsivää äitiä ja 42 verrokkaa todettiin, että masennuksesta kärsivät äidit vastaavat tavanomaista heikommin lapsensa vuorovaikutuspyrkimyksiin. Masentuneiden äitien todettiin olevan myös negatiivisempia ja vähemmän sensitiivisiä suhteessaan lapseen. (Paavola, 2013, s. 39.)

Yksi turvattoman kiintymyssuhteen muoto on välttelevä kiintymyssuhde. Välttelevästi kiintynyt lapsi turvautuu hädässä itsesäätelysystemiin, jonka avulla pyrkii selviämään tilanteesta ilman aikuisen apua. Lapsi kääntää voimakkaat tunteensa sisäänpäin tyyntäen itse itsensä. Välttelevästi kiintynyt lapsi vaikuttaa haastavassa tilanteessa usein ulkoisesti hyvinkin tyyneksi, heidän tunneilmaisunsa on neutraalia tai jopa täysin estynyttä. Vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä on usein jäykkää ja rajoittunutta. Lapsi voi pitää fyysistä tai emotionaalista etäisyyttä hoivaajaansa eikä esimerkiksi vaikuta juuri välittävän siitä, mikäli hoivaaja poistuu hänen näköpiiristään. (Rusanen, 2011, s. 65–66.)

On kuitenkin havaittu, että ulkoisesta tyyneydestä huolimatta välttelevästi kiintynyt lapsi ilmaisee hätäänsä fysiologisella tasolla hyvinkin voimakkaasti verrattuna turvallisesti kiintyneeseen lapseen. Rusasen (2011, s. 66) mukaan välttelevästi kiintyneellä lapsella on kokemus hylätyksi tulemisesta, jonka seurauksena muodostuu päätelmä yksin selviytymisestä. Välttelevästi kiintynyt lapsi ei ole saanut tarvitsemaansa fyysistä läheisyyttä, katsekontaktia ja turvallisuuden tunnetta hoivaajaltaan. Lapsen avuntarpeeseen ei ole reagoitu lasta rauhoittavalla tavalla. Lapsen ilmaistessa voimakkaita tunteitaan aikuinen saattaa käyttäytyä välinpitämättömästi ja vetäytyä yhä etäämmälle lapsesta. (Rusanen, 2011, s. 65–66.)

Toinen turvattoman kiintymyssuhteen muoto on ristiriitainen kiintymyssuhde. Myös ristiriitaisesti kiintyneen lapsen usein haastavan käyttäytymisen taustalla on lapsen tarpeisiin laiminlyövästi suhtautuva vanhempi. Ristiriitainen kiintymyssuhde muodostuu vanhemman reagoidessa lapsen avuntarpeisiin epäjohdonmukaisesti ja ennustamattomasti. Lapsi saa hädän hetkellä toisinaan hoivaajansa lohtua, toisinaan taas ei. Lapsi oppii, että vain hyvin voimakas ja liioiteltu tunteiden ilmaisu johtaa toivottuun lopputulokseen eli vanhemman huomioon. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi ilmaisee tahtoaan dramaattisesti itkemällä, komentamalla ja huutamalla, toisinaan hän taas suhtautuu vanhempaan täysin välinpitämättömästi. Myös lapsen käyttäytyminen on siis ristiriitaista ja vaihtelevaa. Huomiota lopulta saadessaan lapsi saattaa ensin takertua hoivaajaan ja yhtä nopeasti myös torjua läheisyyttä. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi voi usein olla hyvin riippuvainen vanhemmastaan ja itsenäistyminen myöhemmin haastavaa. Ristiriitaisesti kiintyneen lapsen turvattomuuden tunne näkyy usein myös leikkiin kiinnittymisen haasteina. (Rusanen, 2011, s. 67.)

On olemassa myös kiintymyssuhteissaan traumatisoituneita, jäsentymättömän kiintymyssuhdemallin omaksuneita lapsia. Jäsentymättömästi kiintyneet lapset ovat kokeneet mahdollisesti useita hylkäämisiä, elintärkeän hoivasuhteen katkeamisia sekä fyysistä- ja emotionaalista kaltoinkohtelua. Lapsen minäkuva on vaurioitunut traumaattisten kokemusten seurauksena ja hänen sisäinen oletusmallinsa saattaa tukea ajatusta, jossa avuntarve johtaa hylkäämiseen ja kiintymisen pettymyksiin tai jopa väkivaltaan. Käsitys itsestä ja muista ihmisistä

muodostuu tämän kokemusmaailman mukaan heijastuen haitallisesti lapsen käyttökseen ja kehitykseen. (Kalland, 2003, s. 204.)

Jäsentymätön kiintymyssuhde näkyy erityisesti lapsen suhtautumisessa vieraisiin ihmisiin. Jäsentymättömän kiintymyssuhteen omaksunut lapsi ei vierasta eikä valikoi aikuista, jota lähestyy. Lapsi on ikään kuin valmis lähtemään kenen tahansa matkaan. Esimerkiksi lastensuojelun toimesta sijoitettu lapsi saattaa tarrautua ja itkeä täysin hänelle vieraan aikuisen perään riippumatta siitä kuka hänen ensisijainen hoivaajansa on. Kiintymyssuhteessa traumatisoituneen vauvan tai lapsen vuorovaikutus ja kehonkieli saattaa olla poikkeavaa. Stressitilanteessa lapsi välttelee aikuista ja kavahtaa lohdutusta. Syliin otettaessa lapsi voi olla jähmettynyt tai täysin passiivinen ja katsekontaktin saaminen on haastavaa. Lapsi voi tyyntä itseään heijaamalla ja lapsen voimakas itku voi jatkua muuttumattomana jopa tunteja. Koska jäsentymättömästi kiintynyt lapsi on kasvanut usein kaotissa olosuhteissa, hän on usein myös ylivirittyneessä tilassa. Tämä saattaa näkyä myöhemmin keskittymis- ja oppimisvaikeuksina. (Kalland, 2003, s. 204–206.)

3.3 Kiintymyssuhde ja varhaiskasvatus

Varhaiskasvatukseen siirtyessään lapsi tuo mukanaan kaiken aiemman kokemuksensa elämästä ja muista ihmisistä (Kanninen & Sigfrids, 2012, s. 108). Nämä kokemukset määrittävät lapsen ajatusmaailmaa ja toimintaa. Kiintymyssuhdemalli, jonka lapsi on luonut vuorovaikutussuhteessa ensisijaiseen hoivaajaansa vaikuttaa siihen, miten hän suhtautuu myös kodin ulkopuolisiin ihmisiin. Nämä sisäiset mallit tukevat sitä ajatusta, että kodin ulkopuoliset ihmiset suhtautuvat häneen samalla tavalla kuin hänen ensisijainen kiintymiskohteensa. Lapsi, jonka perusturvallisuuden tunne on varhaisen kiintymyssuhteen myötä muodostunut riittävän vahvaksi, uskaltaa olla kontaktissa muihin henkilöihin omaksuen näin hiljalleen myös muita kiintymiskohteita. Lapsi, jonka perusturvallisuuden tunne on heikko ja kotioloissa järkkynyt tuntee olonsa turvattomaksi myös kodin ulkopuolisissa hoivasuhteissa. Lapsi ei kykene luottamaan uuteen hoitajaansa, mikäli hänen sisäinen uskomuksensa on se, ettei hänen tarpeisiinsa vastata eikä hänen hätäänsä kuulla. (Rusanen, 2011, s. 202–203.)

Myös varhaisessa vaiheessa turvallisen kiintymyssuhteen omaksuneen lapsen elämässä voi tapahtua odottamattomia kriisejä ja menetyksiä, jotka horjuttavat turvallisuuden tunnetta. Salon (2003, s. 46) mukaan kerran muodostuneeseen emotionaaliseen kiintymyssuhteeseen ei voi tietoisesti vaikuttaa ja se säilyy aina. Useampi tutkimus kuitenkin viittaa siihen, että epävakaa elämä horjuttaa kiintymyssuhteen pysyvyyttä. Lapsen elämässä tapahtuneet suuret negatiiviset muutokset, kuten väkivaltakokemukset, vanhemman mielenterveysongelmat tai kuolema voivat johtaa kiintymyssuhteen muuttumiseen turvallisesta turvattomaksi. Perheen sisäiset, lapsessa turvattomuutta ja haavoittuvuutta aiheuttavat stressitekijät heijastuvat lapsen käyttäytymiseen myös päiväkodissa. (Sinkkonen, 2018, s. 56, s. 70). Lapsen kehitystasolle sopivan, laadukkaan varhaiskasvatuksen on kuitenkin todettu parantavan vaikeissa olosuhteissa kasvavien lasten kehitystä (Kalland, 2011, s. 152).

Turvattomasti kiintyneen lapsen minä-kuva on usein vaurioitunut, jolloin lapsi kärsii häpeän ja arvottomuuden tunteista. Turvattomuuden aiheuttamat emotionaaliset vauriot ilmenevät erityisesti vaikeutena ilmaista ja käsitellä tunteita. Lapsi ei ymmärrä tunteita eikä tiedä mitä niiden kanssa tulisi toimia. Lapsi tarvitsee aikuisen apua selviytyäkseen vuorovaikutustilanteista ja esiin nousevista tunnekuohuista. Arkinen vuorovaikutustilanne voi aiheuttaa lapsessa voimakkaita, kielteisiä tunnereaktioita ja poikkeavaa käyttäytymistä mikä usein hämmentää ja turhauttaa varhaiskasvatuksen työntekijöitä. Kasvattajasta täysin turvallinen ja tavanomaiselta vaikuttava tilanne päiväkodissa voi kiintymyssuhteessaan vaurioituneen lapsen näkökulmasta olla uhkaava ja ahdistava. Toisinaan jokin kasvattajan olemuksessa, toiminnassa tai vaikka ulkonäössä saattaa laukaista kiintymyssuhteessaan vaurioituneen lapsen pelot hylätyksi tulemisesta tai kaltoinkohTELUSTA. (Välivaara, 2010, s. 2–4, s. 11.)

Psykologi Cristine Välivaara (2010, s. 5–6) kuvailee Pesäpuu ry:lle laatimassaan oppaassa kiintymyssuhteissaan traumatisoituneille lapsille tyypillisiä käyttäytymisen piirteitä, jotka näkyvät muun muassa lapsen fyysisessä ja kognitiivisessa kehityksessä, tunne-elämässä ja sosiaalisissa suhteissa. Välivaaran mukaan turvaton lapsi saattaa esimerkiksi pitäytyä koko ajan kasvattajan läheisyydessä tarkkaillen tämän toimintaa taukoamatta. Lapsella voi olla tarve kontrolloida

ympäristöään ja muita ihmisiä, hän saattaa uhmata aikuista ja ajautua usein konflikteihin. Lapsen kiinnittyminen leikkiin voi olla haastavaa, lapsi vaeltelee tai jopa karkailee. Turvaton lapsi saattaa myös vetäytyä kontakteista ja jähmettyä kokonaan stressaavissa tilanteessa. Turvattomuus heijastuu usein myös lapsen ruokailu- ja nukkumistottumuksiin aiheuttaen esimerkiksi ahmimista tai uniongelmia. (Välivaara, 2010, s. 5–6.)

Turvattomuuttaan oireileva lapsi on väärin tulkittuna vaarassa leimautua ”vaikeaksi” tai ”ilkeäksi”. Haastava käyttäytyminen voi myös joissain tilanteissa johtaa lapsen rankaisemiseen tavalla, joka lisää oireilua. Esimerkiksi ryhmätuokiosta poistaminen vahvistaa lapsen arvottomuuden tunnetta entisestään. Ymmärtäessään, että haastavan käyttäytymisen taustalla on lapsen aiemmista kokemuksista juontava emotionaalinen turvattomuuden tunne, kasvattaja kykenee suhtautumaan tähän empaattisemmin. Kun kasvattaja näkee syyt lapsen käyttäytymisen taustalla, hän voi muokata myös omaa toimintaansa sellaiseksi, että se tukee lasta oikealla tavalla. Parhaimmillaan laadukas varhaiskasvatus voi vahvistaa turvattomien lasten hyvinvointia tarjoamalla heille korjaavia kokemuksia turvallisen arjen, säännöllisen hoivan ja rutiinien kautta. (Välivaara, 2010, s. 2–7.)

4 TURVALLISUUDEN TUNNETTA VAHVISTAVA VARHAISKASVATUS

4.1 Turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat tekijät

Aikuisen tehtävä on luoda turvallisuuden tunne lapsiryhmään. On olemassa useita keinoja, joiden avulla kasvattaja voi vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta varhaiskasvatuksessa. Fyysisiä vaikutustekijöitä voi olla esimerkiksi esineiden ja kalusteiden sijoittelu. Henkistä turvallisuutta voi vahvistaa sensitiivisellä vuorovaikutuksella, yhteisillä säännöillä ja päivittäisillä rutiineilla. Lapsen kokemaan turvallisuuden tunteeseen vaikuttaa oleellisesti aikuisen läsnäolo ja hyvä luottamussuhde. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 35.)

Hurme ja Kyllönen (2014, s. 75–76) kirjoittavat lapsen sisäisen ja ulkoisen oppimisympäristön merkityksestä, jotka molemmat vaikuttavat oleellisesti lapsen turvallisuuden tunteeseen varhaiskasvatuksessa. Hyvä sisäinen oppimisympäristö on lapsen mielen sisäinen tunnetila, joka tarjoaa lapselle rauhan olla vuorovaikutuksessa ja oppia. On kasvattajan tehtävä auttaa lasta hyvän, sisäisen oppimisympäristön muodostamisessa. Sopivassa mielentilassa lapsi pystyy keskittymään meneillään olevaan asiaan ja oppiminen on mahdollista. Sisäiseen oppimisympäristöön vaikuttavat fysiologiset asiat kuten fyysinen jaksaminen riittävän unen ja ravinnonsaannin kautta. Lapsen keskittymistä ja mielen rauhaa voi horjuttaa myös stressitekijät, jotka eivät liity varhaiskasvatukseen vaan esimerkiksi kotioloihin. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 75–76.)

Kasvattajan tulee rakentaa lapsen ympärille myös turvallinen ulkoinen oppimisympäristö oman vuorovaikutuksensa ja toimintansa kautta. Turvallinen ulkoinen oppimisympäristö heijastuu lapsen sisäiseen tunnetilaan, vahvistaen myös emotionaalista turvallisuuden tunnetta. Häiriötön tila ja riittävästi aikaa auttavat lasta keskittymään ja mahdollistavat oppimisen. Turvaton ulkoinen oppimisympäristö aiheuttaa sen sijaan lapsessa epävarmuutta ja stressiä, jolloin lapsen voimavarat suuntautuvat oppimisen sijasta selviytymiseen. Epävarmuuden sietokyky on erityisen hauras lapsilla, joiden elämässä on jo valmiiksi paljon epävarmuutta ja turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 76.)

Lapsen nuori ikä, isot lapsiryhmät, pitkät hoitopäivät sekä vaihtuvat kasvattajat ovat riskitekijöitä lapsen kehityksen kannalta varhaiskasvatuksessa. Niin ikään kasvattajien koulutuksen puute ja välinpitämättömät, haitalliset kasvatuskäytännöt vaikuttavat lapseen vaurioittavasti. (Kalland, 2011, s. 149.)

Alle 3-vuotiaiden lapsiryhmän suuri koko on todettu olevan erityisen haitallinen tekijä lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta. Suuressa ryhmässä ikätovereidensa keskellä lapsi joutuu hakemaan paikkaansa ja usein myös taistelemaan aikuisen huomiosta. Pieni lapsi ei kykene vielä kehitystasonsa vuoksi käsittelemään kaikkia ympärillään olevia ärsykejä, jolloin hänen stressitasonsa nousee merkittävästi. Jatkuva meteli, vaihtuvat kasvattajat ja lasten väliset konfliktit voivat aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunnetta ja pitkittynyttä stressiä, jolla on todettu olevan yhteys sairastumisalttiuteen ja mielenterveysongelmiin. (Kalland, 2011, s. 149–150.)

Myös Saarinen (2020) korostaa, kuinka useiden tutkimustulosten mukaan suuri ryhmäkoko ja vaihtuvat kasvattajat ovat erityisen haitallisia lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta. Huomattavan haavoittuvassa asemassa ovat alle 3-vuotiaat, sekä lapset, joiden elämässä on muitakin riskitekijöitä kuten köyhyys tai vanhemman yksinhuoltajuus. Erityisesti näiden riskiryhmien lasten stressitasot ovat varhaiskasvatuksessa korkealla. Saarisen mukaan varhaiskasvatuksessa koettu stressi lisää lasten käytöshäiriöitä, aggressiivisuutta ja konfliktialttiutta. On myös havaittu, että pitkien hoitopäivien myötä kohonneet kortisoli- ja adrenaliinitasot heijastuvat jopa aikuisikään saakka aiheuttaen ongelmia muun muassa sosiaalisissa suhteissa. (Saarinen, 2020, s. 51–54.)

Pieni lapsi selviytyy varhaiskasvatuksen luomista haasteista, mikäli hänellä on käytettävissään aidosti läsnä oleva, empaattinen aikuinen, jonka sylistä voi tarpeen tullen hakea turvaa (Kalland, 2011, s. 157). Sensitiivinen ja lämmin vuorovaikutussuhde kasvattajien ja lasten välillä sekä aktiivinen puuttuminen ristiriitaisiin ja kiusaamistilanteisiin vahvistavat lapsen turvallisuudentunnetta. Yhdessä sovitut säännöt ja arjen toistuvat rutiinit luovat turvallisen ympäristön, jossa lapsi uskaltaa leikkiä, kasvaa ja kehittyä. Uuden oppiminen on mahdollista vain, jos lapsi kokee olonsa turvalliseksi (Salo, 2003, s. 54).

4.2 Varhaiskasvatuksen aloitus ja eroahdistus

Varhaiskasvatukseen siirtyminen on iso muutos koko perheelle. Muutos on usein iloinen, mutta myös haastava siirtymävaihe lapsen elämässä. Varhaiskasvatuksen aloittaminen on lapselle aina erokokemus, joka aiheuttaa aluksi turvattomuuden tunnetta. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sen suurempi järkytys vanhemmasta eroon joutuminen on. (Rusanen, 2011, s. 194.) Uusi tilanne voi aiheuttaa lapsessa monenlaista huomiota herättävää käyttäytymistä, joka kumpuaa turvattomuuden tunteesta. Lapsen reaktiot uuteen elämäntilanteeseen voivat ilmetä esimerkiksi univaikeuksina, syömisen ongelmina, kiukkuna ja jopa kokonaan kieltäytymisenä mennä päiväkotiiin (MLL). Se kuinka voimakkaasti lapsi reagoi ja kuinka hyvin hän lopulta sopeutuu uuteen tilanteeseen, riippuu useista eri tekijöistä. On tärkeää antaa lapselle aikaa ja ymmärrystä muutoksen kohdassa.

Varhaiskasvatukseen siirtyessään lapsi voi olla aluksi itkuinen ja hakea aktiivisesti turvaa takertumalla kasvattajaan. Kotona lapsi voi oireilla muissakin erotilanteissa jyrkemmin ja kaivata vanhemman läsnäoloa entistä enemmän. Varhaiskasvatuksen aloittaminen voi toimia myös positiivisena vaikuttajana. Varhaiskasvatuksen myötä lapsen sosiaalinen elinpiiri laajenee kodin ulkopuolelle ja lapsi voi kokea uudenlaisia vuorovaikutustilanteita muiden lasten sekä aikuisten kanssa. Varhaiskasvatus tukee myös vanhempien voimavaroja mahdollistamalla hetkellisen erossaolon lapsesta. Hetki omaa aikaa sekä aikuiskontaktit vahvistavat parhaimmillaan vanhempien jaksamista ja hyvinvointia arjessa. (Kanninen ym., s. 67–73.)

On tutkittu, että varhaisessa vaiheessa koetut erotilanteet vanhemmasta aiheuttavat lapselle stressiä, joka taas pitkittyessään on uhka lapsen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Onneksi suhtautuminen erotilanteisiin on muuttunut, eikä niitä enää pyritä sivuuttamaan täysin. Varhaiskasvatuksessa lapselle annetaan turvallinen tila, ympäristö ja aikuiset, joille lapsi voi purkaa tunteitaan. Erotilanne vanhemmasta voi tuoda myös arvokasta tietoa lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen laadusta. Kiintymyssuhteen voidaan päätellä olevan vankka,

jos eroon joutuessaan lapsi kaipaa vanhempansa. (Ahonen & Roos, 2021, s. 49–50.)

4.3 Turvallinen kasvattaja

Lapsen varhainen vuorovaikutussuhde ensisijaiseen hoivaajaansa määrittää sen, millaiseksi lapsen perusturvallisuudentunne muodostuu. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä lapsen turvallisuuden tunteen perustana toimii varhaiskasvattaja. Varhaiskasvatukseen siirtyessään lapsi alkaa omaksua myös toissijaisia kiintymiskohteita. Näitä kohteita ovat varhaiskasvattajat, joiden parissa lapsi viettää päivittäin aikaa. Vuorovaikutuksen kautta kasvattaja luo lapsen kasvulle ja oppimiselle tunneilmapiirin, joka joko vahvistaa tai heikentää lapsen turvallisuuden tunnetta. Turvallisuuden tunnetta vahvistavassa ympäristössä lapsi voi suunnata voimavaransa toimintaan, jota häneltä odotetaan ja uuden oppiminen on mahdollista. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 23.)

Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde rakentuu aikuisen toiminnan ohjaamana. Se miten kasvattaja kohtaa lapsen vaikuttaa siihen millaiseksi vuorovaikutussuhde muodostuu. Hyvä vuorovaikutussuhde syntyy, kun kasvattaja aidosti välittää lapsesta, toimii oikeudenmukaisesti ja on aktiivisesti läsnä lapsen arjessa. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 78.)

Kasvattajan emotionaalinen saatavilla olo on lapsen turvallisuuden tunteen kannalta tärkein tekijä. Pieni lapsi ei kykene vielä täysin ymmärtämään sanallisia ohjeita ja selityksiä, vaan hän tekee tulkintansa enimmäkseen sanattomia viestejä aistimalla. Alle 3-vuotiaan rauhoittuminen stressaavassa tilanteessa perustuu vielä paljolti siihen, mitä tunnetilaa aikuinen ilmaisee ilmeillään ja eleillään. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s. 91–92.)

Kasvattajan ja lapsen välistä vuorovaikutusta määrittää molempien osapuolten vallitseva tunnetila. Toisin kuin lapsi, kasvattaja kykenee useimmiten hallitsemaan tunnetilaansa. Tunnetilan tiedostaminen on tärkeää, sillä se ohjaa sekä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa toimintaa että sanallista ja sanatonta viestintää.

Lapsi tekee usein tulkintansa jo pelkästään kasvattajan äänensävyn, katseen kohdistuksen ja ilmeen perusteella. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä suurempi on sanattoman viestinnän merkitys molemmiin puolin. Myös kasvattajan on näin ollen osattava tulkita lapsen sanattomia viestejä. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 78–79.)

Sanattomalla viestinnällä on todettu olevan iso merkitys varsinkin haastavissa vuorovaikutustilanteissa. Tällöin jopa 90 prosenttia viestinnästä välittyy sanattoman viestinnän kautta. Kasvattajan sanaton viestintä ilmenee ilmeillä, eleillä, katseen ja äänenkäytön kautta. Lapsiryhmän hallinnassa suurin merkitys on kasvattajan äänenkäytöllä. Kokeneemman ja vasta aloittelevan kasvattajan sanattomassa viestinnässä on tutkittu olevan usein suuria eroja. Hurmeen ja Kyllösen (2014, s. 79) mukaan tämä voi olla myös yksi syy nuorten kasvattajien kokemuksiin haasteisiin työuransa alkuvaiheessa. (Hurme & Kyllönen, 2014, s. 78–79.)

Kasvattajan kykyä kohdata lapsen emotionaaliset tarpeet ja reagoida niihin tunnekielillä kutsutaan sensitiivisyydeksi. Sensitiivinen kasvattaja luo lapsen ympärille turvallisuuden tunnetta vahvistavan ilmapiirin myönteisen vuorovaikutuksen kautta. Lämmin, hyväksyvä katse ja kannustava äänensävy viestivät lapselle, että hänet ja hänen tarpeensa on huomioitu. Jo alle vuoden ikäiselle vauvalle on todettu aiheuttavan eniten stressiä se, jos aikuinen on täysin ilmeeton. Lapsi tulkitsee tunneilmaisultaan laimean ja hiljaisen kasvattajan helposti jopa vihaiseksi. Lapsi opettelee ymmärtämään ja käsittelemään tunteitaan peilaamalla aikuisen reaktioita. Mikäli aikuinen on tunneilmaisultaan hyvin passiivinen, jää lapsen kaipaama sosiaalinen tunteiden peilaaminen toteutumatta. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s. 92–93.)

Sensitiivinen kasvattaja on hädän hetkellä läsnä. Lapsen kiintymyskäyttäytymisen aktivoituu tilanteessa, jonka lapsi kokee vaaralliseksi tai uhkaavaksi. Vaikka kasvattaja tietää, ettei todellista uhkaa ole, pieni lapsi voi kokea samassa tilanteessa suoranaista kauhua. Kiintymyskäyttäytymisen luontaisen aktivoitumisen voi aiheuttaa muun muassa kova, äkillinen ääni, yksin jääminen, vieras aikuinen, nälkä, kipu, väsymys tai vanhemmasta eroon joutuminen. Stressaantuessaan lapsi hakee turvaa kasvattajasta, jonka tehtävänä on huomioida lapsen hätä ja

tarjota lohtua. Kiintymyssysteemi menee pois päältä, kun lapsi on tankannut riittävästi turvallisuuden tunnetta kasvattajan läheisyydessä. Tämän jälkeen kasvattajan tehtävänä on auttaa lasta ohjautumaan uudelleen leikkiin ja ympäristönsä tutkimiseen. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s. 30, s. 107.)

Kiintymyskäyttäytymisen määrä vähenee hiljalleen lapsen tottuessa päiväkodin arkeen, jolloin myös toisten lasten seura ja leikit alkavat houkuttaa (Sinkkonen, 2018, s. 70). Kasvattaja tukee lapsen autonomiaa läsnäolollaan antaen lapsen kuitenkin leikkiä ja tutkia ympäristöään rauhassa. Kasvattajan ollessa näköetäisyydellä ja aidosti läsnä myös tunnetasolla, lapsi kykenee keskittymään toimiinsa turvallisesti mielin. Voidaan todeta, että lapsen hyvinvoinnin perustan muodostavat tutut rutiinit, ihmiset ja ennakoitavuus eivätkä niinkään hauskat yllätykset ja tapahtumat. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s. 30, s. 107.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kartoittaa varhaiskasvattajien käytännön kokemuksia siitä, miten turvattomuus näkyy lapsen käyttäytymisessä varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkimme myös millaiset tekijät aiheuttavat lapsessa turvattomuutta sekä millaisin keinoin lapsen turvallisuuden tunnetta voidaan lisätä varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Tavoitteena on myös opinnäytetyön ja sen kautta syntyvän keskustelun myötä lisätä varhaiskasvattajien tietämystä turvallisuuden tunteen merkityksestä lapsen hyvinvoinnille sekä siitä, miten varhaiskasvattajan oma toiminta vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen hoitopäivän aikana. Lapsen käyttäytymisen ja siihen vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen auttaa myös kasvattajaa muokkaamaan omaa toimintaansa yhä lapsilähtöisempään ja sensitiivisempään suuntaan.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten alle 3-vuotiaiden lasten turvattomuus näkyy varhaiskasvatuksessa?
2. Miten lapsen turvallisuuden tunteeseen voidaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä?

5.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, joka on suunnattu alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä työskenteleville varhaiskasvattajille. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii kuvaamaan tutkimuskohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja laajasti. Tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta, sekä löytää uusia totuuksia jo ennestään todettujen väittämien lisäksi. Tietoa tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä hankitaan todellisten tilanteiden kautta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija kerää usein tietoa käytyjen keskustelujen ja tehtyjen havaintojen

perusteella, vaikka tiedonhankinnan apuna voi olla myös erinäiset lomakkeet ja testit. Usein tiedonkeruun menetelmänä on haastattelu. (Hirsjärvi ym., 1997, s. 152, s. 155.)

Aineistonkeruun menetelmänä käytimme teemahaastattelua, koska se mahdollisti aiheeseen syventymisen, kysymysten ääreen pysähtymisen ja vastausten tarkentamisen aina tarpeen tullen. Haastattelun selkeitä etuja ovatkin joustavuus sekä suora sanallinen vuorovaikutus haastateltaviin. Puolistrukturoitu eli teemahaastattelu etenee tarkasti valikoitujen ja suunniteltujen teemojen mukaisesti, tarkentavia kysymyksiä hyödyntäen. Haastattelun edetessä teemojen mukaisesti, avoimelle keskustelulle jää myös tilaa. Teemahaastattelu paneutuu haastateltavan omaan kokemuspohjaan ja käsityksiin tutkittavasta ilmiöstä sekä merkityksistä, joita hän on asioille antanut. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 75.)

Opinnäytetyön yhteistyötahoksi valitsimme yksityisen päiväkodin Porissa. Haastattelimme kuutta (6) kyseisessä päiväkodissa työskentelevää varhaiskasvattajaa, jotka ovat työskennelleet alle 3-vuotiaiden ryhmässä kuluvana tai edellisenä kautena. Toteutimme aineiston keruun päiväkodin tiloissa helmikuussa 2021, haastatteleamalla kahta kasvattajaa samanaikaisesti. Haastattelukerrat jakautuivat kolmelle eri päivälle ja aikaa keskusteluihin kului keskimäärin 40 minuuttia/kerta.

Valitsimme menetelmäksi parihaastattelun, jotta saman tiimin jäsenet voisivat pohtia luottamuksellisesti kokemuksiaan ryhmänsä lasten käyttäytymisestä ja tilanteista lapsiryhmässä, saaden tarvittaessa tukea myös toisiltaan. Haastateltavien joukossa oli sekä varhaiskasvatuksen lastenhoitajia että opettajia. Parihaastattelu on yksi ryhmähaastattelun muoto, johon pätee samat periaatteet mitä muihinkin ryhmämuotoisiin haastatteluihin. Ryhmähaastattelun avulla saadaan tehokkaasti tietoa samanaikaisesti usealta henkilöltä. On myös todettu, että ryhmämuotoinen haastattelu koetaan usein luontevammaksi mitä yksilöhaastattelu. (Hirsjärvi ym., 1997, s. 199–200.)

5.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksen tärkeimpänä vaiheena voidaan pitää aineiston analyysiä ja tulkin-
taa, joiden kautta selviää myös varsinaiset tutkimustulokset (Hirsjärvi ym., 1997,
s. 209). Aineiston analyysin kautta saadaan siis vastaukset tutkimuskysymyksiin.
Käytimme opinnäytetyömme tutkimusaineiston analyysimenetelmänä sisäl-
lönanalyysiä. Kyseessä on perusanalyysimenetelmä, jonka avulla analysoidaan
kuultua, nähtyä ja kirjoitettua aineistoa monenlaisissa tutkimuksissa. Sisällön
analyysin tehtävänä on kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti, tiiviissä ja ylei-
sessä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 91, s. 106.)

Teemahaastatteluiden jälkeen aloitimme aineiston kuuntelemisen ja kirjoitimme
haastattelut sana sanalta Word-tiedostoksi. Tätä vaihetta kutsutaan litteroinniksi.
Litteroinnin jälkeen haastattelut olivat sanallisessa muodossa ja pääsimme pe-
rehtymään aineistoon perusteellisesti. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 26 sivua.
Aloitimme erottelamalla kerätystä aineistosta olennaisen sisällön tutkimuskysy-
mysten mukaisten teemojen perusteella. Hyödynsimme tässä erilaisia värikoo-
deja. Teemoittelun ideana on pilkkoa ja ryhmitellä saatua tietoa omiin luokkiinsa.
Näin saadaan vertailtua haastattelun teemoja ja ne voidaan tuoda jäsennellysti
omaan taulukkoonsa. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 92–93.)

Teemoittelun jälkeen aloitimme kolmivaiheisen prosessin aineiston analysoi-
miseksi. Analyysin vaiheet ovat: 1) redusointi eli pelkistäminen, 2) klusterointi eli
ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Ensimmäisessä
vaiheessa teimme erillisen tiedoston, jonne keräsimme tutkimuskysymysten kan-
nalta oleelliset alkuperäisilmaukset eri haastatteluista. Tämän jälkeen siirsimme
ne erilliseen taulukkoon redusointia varten. (ks. Taulukko 1) Alkuperäisilmaukset
redusoitiin, eli pelkistettiin tiiviiseen ja selkeään muotoon. Analyysin tässä vai-
heessa jätetään pois tutkimuksen kannalta epäoleellinen tieto. (Tuomi & Sara-
järvi, 2009, s. 108–109.)

Taulukko 1. Esimerkki redusoinnista.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
...niin tulee ehkä siitäkin, ettei itke, että onko paljon kaatunut ja loukannut eikä osaa ajatella, että tämä on epänormaalia, jos sitä ei ole vaikka lohdu-tettu.	Tunteiden tukahduttaminen
Kysyisin kyllä aina vanhemmiltakin, että nyt on ollut pitkään itkevä, että onko teillä keinoja...	Vanhemmilta tietoa lapsesta
...että vaikka olisi eri aikuinen niin se heidän arki ei silti muuttuisi. Ehkä niin, että se olisi mahdollisimman pysyvää.	Rutiinit arjessa

Toisessa vaiheessa tapahtui aineiston klusterointi, eli pelkistettyä tekstiä pilkottiin yhä lisää tarkoituksena ryhmitellä ne alaluokiksi. (ks. Taulukko 2) Löysimme aineistolle yhteensä seitsemän (7) alaluokkaa.

Taulukko 2. Esimerkki klusteroinnista.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Tunteiden tukahduttaminen	Sisäänpäin suuntautuvat oireet
Aggressiivinen käyttäytyminen	Ulospäin suuntautuvat oireet
Vanhemmilta tietoa lapsesta	Yhteistyö vanhempien kanssa
Rutiinit tärkeitä	Pysyvyys

Aineiston ryhmittelyn jälkeen tapahtuu abstrahointi, jonka tehtävänä on löytää oleellinen tieto ja sen pohjalta luoda teoreettisia käsitteitä. Tässä yhdistellään luokitteluja niin pitkälle kuin vain on tutkimuksen kannalta mahdollista ja kannattavaa. (ks. Taulukko 3) Prosessi luo näistä vaiheista ala-, ylä- ja pääluokat. (Tuomi

& Sarajärvi, 2009, s. 110–111.) Jatkoimme ryhmittelyä yläluokiksi, joita muodostui yhteensä neljä (4). Yläluokista löysimme lopulta vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Kappaleessa 6 esittelemme yläluokkien antamat tulokset sanallisessa muodossa.

Taulukko 3. Esimerkki abstrahoinnista.

Alaluokka	Yläluokka
Sisäänpäin suuntautuvat oireet Ulospäin suuntautuvat oireet	Tunne-elämän haasteet
Yhteistyö vanhempien kanssa Lapsituntemus	Kasvatuskumppanuus
Pysyvyys Toiminnan sanoittaminen	Arjen struktuuri

5.4 Eettisyys ja luotettavuus

Idea tutkimuksen aiheesta sai alkunsa omista työelämän kokemuksistamme varhaiskasvatuksessa. Myös varhaiskasvattajien keskuudessa tutkimus herätti runsaasti kiinnostusta, mikä toi varmuutta aihepiirin rakentamiseen ja rajaukseen. Varhaiskasvattajien omien kokemusten ja näkemysten kuuleminen oli tutkimuksemme kannalta oleellista, joten myös tutkimusaiheen sensitiivinen luonne oli tarpeellista ottaa huomioon haastatteluja toteuttaessa. Jotta haastattelutilanteessa voitaisiin käydä mahdollisimman avointa ja rehellistä keskustelua vaikeistakin asioista ja kokemuksista, päätimme esittää yhteistyötahon ja haastateltavat täysin anonyymeina opinnäytetyössämme.

Teemahaastatteluihin osallistui kuusi (6) yksityisessä päiväkodissa työskentelevää varhaiskasvattajaa, joten tutkimuksen otanta on varsin pieni eikä siitä voida vetää suuria linjavetoja. Näkemykset olivat näiden kasvattajien omia ja he tukeutuivat omiin kokemuksiinsa. Haastateltavat valikoituivat eliittiotannalla, jonka tarkoituksena on valita henkilöt, joilta uskotaan saavan eniten ja parasta tietoa tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 86.) Kaikilla haastateltavilla tuli olla työkokemusta erityisesti alle 3-vuotiaiden parissa työskentelystä.

Haastateltavien työkokemus vaihteli ajallisesti 1–20-vuoden välillä. Osalla tutkimukseen osallistuneista kasvattajista työkokemus varhaiskasvatuksessa rajoittui joko täysin tai suurimmaksi osin työskentelyyn kyseisessä, yhteistyötahona toimineessa yksikössä. Kokemukset lapsen turvattomuuden oireilusta pienen yksityisen ja suuren kunnallisen varhaiskasvatusyksikön välillä voivat ymmärrettävästi vaihdella suuresti. Tämä oli nähtävissä myös haastatteluvastauksissa. Kaikkien haastateltavien kokemuksista ja näkemyksistä oli kuitenkin todettavissa yhtenäiset, opinnäytetyön taustateoriaa ja aiempia tutkimuksia tukevat johtopäätökset.

Haastattelun teemojen tarkoituksena oli saada kasvattajat paitsi pohtimaan objektiivisesti turvattomuuden aihepiiriä, myös refleктоimaan omaa ammatillista toimintaansa ja vuorovaikutustapaansa lasten kanssa. Haastateltavat saivat tutustua kysymyksiin etukäteen. Haastattelujen äänittäminen auttoi keskittymään tilanteessa itse haastatteluun sekä siitä syntyneeseen avoimeen keskusteluun.

Pyrimme koko prosessin ajan noudattamaan tarkasti hyviä tieteellisiä käytäntöjä, kuten rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimukseen osallistuneilta kasvattajilta saatiin suullinen lupa haastattelujen toteuttamiseen. Haastattelut tallennettiin salasanalla suojattuun puhelimeen ja litteroitiin anonyymisti kirjalliseen muotoon. Aineiston keruu toteutettiin haastateltavien yksityisyyttä kunnioittaen ja heille kerrottiin materiaalin tulevan käyttöön vain analyysin ajaksi, jonka jälkeen äänitteet tuhotaan.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Tunne-elämän haasteet

Lapsen turvattomuuden tunne varhaiskasvatuksen arjessa näkyi haastateltavien mielestä erilaisena, normaalista poikkeavana käytöksenä, johon usein liittyi tunteiden käsittelyn ja säätelyn haasteita. Tällaista käyttäytymistä oli esimerkiksi lapsen aggressiivisuus ja sääntöjen sekä kasvattajan uhmaaminen, pitkään jatkuva itkuisuus sekä vetäytyminen omiin oloihin. Turvattomuudesta kärsivä lapsi voi myös toisinaan hakea kasvattajilta tavallista enemmän läheisyyttä ja lohtua. Huoli lapsen käyttäytymisestä saattoi herätä hiljalleen ajan myötä tai välittömästi, mikäli lapsen oireilu oli hyvin voimakasta, eikä poikkeavalle käytökselle ei ollut löydettävissä selkeää, välitöntä syytä.

”...tai esimerkiksi puremisen taustalta ei löydy sitä, että puhe puuttuu vielä. Sieltä ei löydy sellaista selittävää tekijää, sieltä arjesta, päiväkotiarjesta, niin se voi herättää.” (Haastateltava 3)

Turvattomuuden tunteesta saattoi kertoa esimerkiksi tilanne, jossa lapsen itkuisuus on jatkunut poikkeuksellisen pitkään, eikä sitä voitu enää pitää varhaiskasvatuksen aloittamiseen liittyvänä, normaalina reaktiona muuttuneeseen elämäntilanteeseen. Vastaavasti huolestuttavana koettiin myös sellaisten lasten tilanne, joiden tunneilmaisu oli hyvin estynyttä. Mikäli lapsi ei hae lohtua ja turvaa kasvattajasta edes loukatessaan, vaan vetäytyy omiin oloihinsa, kyse oli haastateltavien mukaan usein turvattomuudesta ja epäluottamuksesta aikuista kohtaan.

”Varsinkin tytöissä, heillä on sellainen piirre, ettei he näytä tunteita täällä. He vaan suorittaa, suorittaa, suorittaa. Huomaa, että heidät on opetettu siihen, että pitää olla reipas. Kyllä se jonkinlaisesta turvattomuudesta kertoo. Ettet uskalla, tai sulle on opetettu, että älä näytä ulospäin tunteita.” (Haastateltava 3)

“Eli lapsi loukkaa, eikä hakeudu, loukkaa ja itkee, muttei hakeudu aikuisen seuraan, ehkä näkisin sen niin. Ettei osaa hakea sitä aikuisen tukea ja turvaa.” (Haastateltava 5)

Myös lapsen rajojen ja sääntöjen uhmaamisena ilmenevä kontrollin tarve voitiin nähdä merkinä luottamuksen puutteesta. Vaikeus luottaa aikuiseen ilmeni varhaiskasvatuksen arkisissa tilanteissa kuten levottomuutena lepohetkellä ja siirtymätilanteissa. Toisaalta myös liiallinen luottamus keneen tahansa aikuiseen ja välinpitämätön suhtautuminen omiin vanhempiin nähtiin poikkeavana ja huoletuttavana käytöksenä. Yksi haastateltavissa kertoi esimerkkinä tilanteen, jossa lapsen ikävä omaa vanhempaa kohtaan ei missään kohtaa herää ja vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä on jäykkää.

”...hän ihan jokaisen aikuisen matkaan olisi lähtenyt ja oli sellainen epänormaalin rohkea. Ehkä se on sellainen mikä siinä tuli itselle, sellainen että onkohan kaikki ihan kunnossa, että hän oli niin rohkea?” (Haastateltava 5)

Haastateltavat kokivat haastavaksi kasvatustilanteeksi sellaisen, jossa omat kyvyt hallita tilannetta tuntuivat rajallisilta. Epätietoisuus siitä, kuinka esimerkiksi aggressiivisesti ja uhkaavasti käyttäytyvän lapsen kanssa tulisi oikeaoppisesti toimia aiheutti kasvattajissa avuttomuuden ja turvattomuudenkin tunteita. Myös pitkittynyt tilanne, jossa itkevä lapsi ei anna lohduttaa, eikä mitkään keinot tunnu auttavan, herätti riittämättömyyden tunteita. Vaikeissa tilanteissa haastateltavat turvautuivat useimmiten kollegoiden neuvoihin ja tiimin tukeen.

”Ja sitten ehkä se, että jos et tiedä mitä teet sen lapsen kanssa. Lapsi reagoi vahvasti, sitten sinulla on vähän sellainen avuton, turvaton olo, että mitä pitäisi tehdä, mitä tässä tapahtuu.” (Haastateltava 3)

Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että kasvuympäristöllä ja perheellä oli iso vaikutus lapsen turvallisuuden tunteeseen. Lapsen käyttäytyminen heijastelee hänen kokemusmaailmaansa ja tapahtumat kotioiloissa näkyvät myös lapsen toiminnassa varhaiskasvatuksessa.

”...että onko siinä taustalla, kun et koskaan tiedä kotona mitä siellä tapahtuu. Yöllä tulee ”mörkömiehet” kylään, niin et varmaan uskalla nukahtaa, päivälläkään.” (Haastateltava 1)

Perheen sisäiset muutokset, tapahtumat ja vanhempien oma hyvinvointi nähtiin oleellisina tekijöinä suhteessa lapsen hyvinvointiin. Haastateltavat toivat esille,

miten perheen sisäiset haasteet kuten avioero, menetykset tai sairastuminen vaikuttavat vanhemman voimavaroihin ja sitä kautta myös lapseen. Vakavat vanhemmuuden haasteet nähtiin myös syynä sille, ettei vanhemman ja lapsen välille ole joissain tapauksissa päässyt muodostumaan kiintymyssuhdetta.

6.2 Arjen struktuuri

Keskusteltaessa turvallisuuden tunnetta vahvistavasta varhaiskasvatuksesta, haastateltavien puheenvuoroissa korostui erityisesti rutiinien ja arjen struktuurin merkitys. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että muutokset ja epätietoisuus aiheuttavat turvattomuuden tunnetta lapselle. Kasvattajien vaihtuvuus ryhmässä ja poikkeamat arkirutiineissa rikkovat tuttua kaavaa, jonka perustalle lapsi on muodostanut turvallisuuden tunteensa. Esimerkiksi siirtymätilanteiden ja uusien sijaisten koettiin usein aiheuttavan levottomuutta lapsiryhmään.

”... jos jatkuvasti muokataan sitä arkea ja sitä toimintaympäristöä, jos lapsi on tottunut, että hänellä on vaikka ruokapaikka jossakin tai nukkopaikka tai nukkumapaikka ja sitten yhtäkkiä kaikki onkin taas eri tavalla, niin toiset voi siihen reagoida tietysti voimakkaasti.” (Haastateltava 6)

Strukturoitu, samanlaisena toistuva arki koettiin selvästi vahvistavan lapsen turvallisuuden tunnetta. Varhaiskasvatuksen päivittäisten rutiinien pysyessä samana, lapsi tietää mitä seuraavaksi tapahtuu, jolloin epävarmuudesta johtuva levottomuus vähenee. Haastateltavat kokivat tärkeäksi käydä lasten kanssa päivittäin läpi, keitä aikuisia ja lapsia on paikalla ja mitä tänään tapahtuu. Päivän ohjelmaa läpikäymällä lasta autetaan ennakoimaan tulevia tapahtumia ja muutoksia. Lapsille selvitetään ja sanoitetaan tilanteita tarvittaessa myös kuvien kautta. Haastateltavat totesivat päiväjärjestyskuvien olevan monelle lapselle tärkeä tapa tarkastella yhdessä kasvattajan kanssa menneitä tapahtumia sekä valmistautua tulevaan.

”Niin se että aikuinen osaa sanoittaa kaikista tilanteista, että ”nyt mennään syömään, nyt riisutaan vaatteet” ja se arki olisi tosi strukturoitu ja tietää, että ”nyt kun on syöty aamupala, mennään aamupöydälle” että se lapsi osaa odottaa, että nyt tulee joku tuttu juttu niin hänelle tulee se turvallisuuden tunne.” (Haastateltava 5)

”Ja onhan meillä just ollut lapsia, jotka on vaatinut sen, että käydään vaikka päivän mittaan katsomassa, että missä kohtaa päivää mennään. Kuinka monta asiaa siinä on vielä ennen kuin se äiti tulee.” (Haastateltava 4)

Kasvattajien omat toimintatavat, vuorovaikutus ja rauhallisuus nousivat esiin, keskusteltaessa siitä, miten kasvattaja pystyy vahvistamaan lapsen turvallisuuden tunnetta. Kasvattajan sensitiivisyys lapsiryhmää havainnoidessa erityisesti arjen muuttuvissa tilanteissa koettiin tärkeäksi.

”...jos on joku ihan pieni, ettei käsitä sitä, että mitä tässä tilanteessa häneltä odotetaan niin kyllä sen huomaa. Että voi tulla se itku, tai jännitys. Tai sitten on niitä, jotka jää vain katsomaan sinua ja odottaa, että kerro mitä sinä haluat minun tekevän.” (Haastateltava 3)

Haastateltavat korostivat pienryhmätoiminnan olevan tehokas keino havainnoida ja huomioida lasten yksilöllisiä tarpeita. Pienryhmätoiminta koettiin sekä lapsen hyvinvoinnin että toiminnan kannalta varsin hyödylliseksi. Haastateltavat totesivat, että pienryhmässä lapselle muodostuu päivän aikana huomattavasti vähemmän vuorovaikutussuhteita, mikä taas vahvistaa turvallisuuden tunnetta. Lapsiryhmän ollessa kooltaan pieni, myös kasvattajan aito läsnäolo helpottuu. Tällöin pienetkin turvattomuuden oireet voidaan havaita selvemmin ja niihin voidaan puuttua.

6.3 Vuorovaikutus

Kasvattajan sensitiivisyys ja läsnäolo koettiin hyvin merkittäviksi tekijöiksi lapsen turvallisuuden tunteelle. Haastateltavat painottivat erityisesti sylin ja empaattisen vuorovaikutuksen merkitystä. Haastateltavista oli tärkeää, että tehdään ja ollaan yhdessä lasten kanssa, mennään kirjaimellisesti lapsen tasolle ja kuullaan aidosti hänen tarpeitaan. Läsnäoloa kuvattiin herkkyytenä ottaa vastaan lapsen viestejä

ja kykyä toimia sen mukaan. Lapselle annettiin läheisyyttä ja turvaa juuri sen veran mitä hän kulloinkin tarvitsi. Lapselle haluttiin muodostaa vahva kokemus siitä, että hän voi tulla aikuisen syliin ja saada läheisyyttä sitä kaivatessaan.

”Me annetaan niille semmoinen, että voit tulla mun luo, ettei ikinä pakoteta sitä lasta siihen. Myös hyväksytään se, että jos et halua, että suhun kosketaan tai näin.” (Haastateltava 3)

“...joskus kun he tekee jotain, niin voi olla apu vaan, kun kysyt ”haluatko tulla syliin?” Sitten sieltä yleensä tulee, että ”joo”. Ja sitten se tulee siinä se rauhoittuminen periaatteessa saman tien siihen.” (Haastateltava 4)

Lapsiin pyritään suhtautumaan yksilöllisesti, jokaisen henkilökohtaiset tarpeet ja tunteet huomioiden. Yksilöllinen, lapsilähtöinen työskentely vaatii myös kasvattajilta paitsi vuorovaikutus- ja tunnetaitoja myös tilannetajua. Kaksi haastateltavaa kertoi kuormittavasta toimintakaudesta usean itkuisen, uuden lapsen kanssa, jolloin myös pedagoginen toiminta oli suhteutettava lasten senhetkisiin tarpeisiin. Haastateltavien mukaan oleellisinta juuri siinä hetkessä oli tarjota lapsille turvallista läheisyyttä ja aikaa tottua uuteen arkeen. Haastateltavat kokivatkin tärkeäksi, että toimintaa lapsiryhmässä voidaan ja pitää muuttaa, mikäli tilanne sitä vaatii.

”Että tavallaan se, että viime syksynä emme tehneet mitään koska ne lapset vaan huusi. Ne vaan istui sylissä.” (Haastateltava 1)

”Ei ole sellaista pakkopullaa mikään, jos tänään näkee, ettei onnistu niin tehdään sitten huomenna.” (Haastateltava 2)

Lapsen yksilöllisyyden huomioiminen ja lämpimän vuorovaikutuksen merkitys näkyi konkreettisesti myös haastateltavien tavassa ottaa lapsi vastaan hoitopäivän alkaessa. Lapsen saapuessa varhaiskasvatukseen hänet otetaan vastaan tervehtien ja kuulumisia kysyen, hänet kohdataan omana itsenään ja siinä tunnetilassa missä hän on. Lapsen vuorovaikutuspyrkimyksiin tuli haastateltavien mukaan aina tarttua, vaikkei yhteistä kieltä vielä olisikaan. Lämmin vuorovaikutus hetki saattoi syntyä esimerkiksi leikin kautta, jolloin kasvattaja osoittaa kiinnostusta lapsen tekemistä kohtaan, kyselee ja ihmettelee yhdessä lapsen kanssa.

”Kun se on pienillä niin suuri se tarve, että vastaa aina siihen vuoro-vaikutuksessa millä tavalla hän yrittää ottaa kontaktia... Mitkä on kaikki ne eleet, ilmeet mitä pienillä on niin koittaa vastata niihin niin silloin luo sitä turvallisuutta.” (Haastateltava 5)

Tunteiden ilmaiseminen ja käsitteleminen nousivat esiin monessa kohtaa haastattelua. Tunteiden aktiivinen sanoittaminen koettiin vähintään yhtä tärkeäksi lapselle mitä toiminnan sanoittaminenkin. Lapsille tuli haastateltavien mukaan luoda hyväksyvä ilmapiiri, jossa kaikki tunteet otetaan vastaan sellaisenaan ja jossa myös negatiiviset tunteet ovat sallittuja. Haastateltavat kertoivat sanoittavansa ja keskustelewansa lasten kanssa paljon tunteista kuten ikävästä.

”...että vaikka niitä negatiivisia tunteita lapsi näyttää niin sinä et lähde siitä vaan annat sen lapsen myös kiukutellessa, että hän on myös silloin haluttu. Jos on lapsi, joka ei halua kiukutellessaan syyliä, että sanot sille: ”Okei, etsi paikka missä sun on hyvä olla. Olen tässä lähellä, että anna tulla vaan mikä kiukuttaa.” (Haastateltava 3)

Ryhmänohjaustilanteessa koettiin tärkeäksi huomioida myös muiden lasten turvallisuuden tunne, mikäli yksi lapsista reagoi vahvasti esimerkiksi itkemällä. Tällaisessa tilanteessa selkeä työnjako korostui. Toisen kasvattajan tulee ottaa vastuulleen itkevä lapsi tarpeineen, kun taas toinen kasvattaja sanoittaa tilannetta muille lapsille. Lapsiryhmälle on tärkeää kertoa paitsi tunnereaktion syy, myös se, että tunne on täysin sallittu.

6.4 Kasvatuskumppanuus

Käyty haastattelu ei sisältänyt suoranaisesti kasvatuskumppanuuteen liittyviä kysymyksiä, mutta kotiolot ja yhteistyö vanhempien kanssa nostettiin monessa kohdassa esille. Haastateltavien puheenvuoroista kävi ilmi, että lapsituntemus on yksi oleellisimmista tekijöistä, jota turvallisuuden tunnetta vahvistava varhaiskasvatus edellyttää. Haastateltavien mukaan kasvattajien tulisi saada mahdollisimman hyvin tietoa lapsen tavoista ja tottumuksista jo ennen varhaiskasvatuksen aloittamista, jotta kodin tutut rutiinit ja tavat voitaisiin tuoda mahdollisimman hyvin myös osaksi hoitopäiviä. Eniten tietoa lapsesta saatiin luonnollisesti

vanhemmilta. Vanhemmilta saadun tiedon avulla kasvattajan tulisi löytää keinot, joiden avulla lapsi kokee olonsa turvalliseksi opetella uutta arkea lapsiryhmässä.

”...tämä on tosi hyvä, että on se keskustelulomake, varhaiskasvatuksen aloituslomake, niin me saamme vanhemmilta jo niin paljon tietoa siitä lapsesta niin osaamme suhtautua siihen ennen kuin se lapsi aloittaa, mitä ennen vanhaan ei ollut.” (Haastateltava 5)

“... Ja just ne rutiinit mitkä kotona käytetään, että yrittäisi tuoda niitä mahdollisimman paljon tänne varhaiskasvatukseenkin.” (Haastateltava 6)

Vanhempiin pyrittiin luomaan avoin ja luontevan keskusteluyhteys, sillä aktiivisen vuorovaikutuksen ja kasvatuskumppanuuden koettiin vahvistavan vanhempien luottamusta varhaiskasvattajia kohtaan. Vanhemman suhtautumisen lasta hoitaviin kasvattajiin nähtiin vaikuttavan suoraan myös lapsen suhtautumiseen ja luottamukseen muodostumiseen. Haastateltavien mukaan, jo varhaiskasvatuksen aloituksen yhteydessä lapselle tulisi muodostaa kokemus, että myös vanhempi luottaa uuteen aikuiseen ja päiväkotiin on turvallista tulla. Lapsen luottamusta voitiin vahvistaa jo varsin pienillä teoilla. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi kannustavansa vanhempia opettelemaan kasvattajien nimet ja puhumaan heistä lapsille. Näin lapselle saadaan luotua tuttuuden tunne, kasvattaja on vanhemmalle tuttu ja turvallinen henkilö.

”...silloin lapsellekin tulee sellainen olo, että: ”Hei äiti ja isä tuntee tämän aikuisen kenen luokse minä tulen hoitoon joka päivä”. Tavaltaan vaikka se on niin pieni asia, mutta se on lapselle sellainen merkki, että tänne on ihan turvallista tulla.” (Haastateltava 3)

Haastateltavat kokivat, että ymmärtääkseen lasta ja hänen tarpeitaan, keskusteluyhteyden säilyttäminen läpi varhaiskasvatuksen oli hyvin tärkeää. Perheiden elämäntilanteissa saattaa koska tahansa ilmetä muutoksia tai haasteita, jotka voivat vaikuttaa myös lapsen hyvinvointiin.

”Koen että heillä on aika sellainen hyvä luottamussuhde meihin ja me höpistään muutenkin heidän kanssaan paljon. Että se ei ole pelkästään sellainen lapsen vaihto vaan muutenkin höpistään paljon siitä heidän arjesta ja kuunnellaan mitä he kertoo.” (Haastateltava 4)

Haastateltavien mukaan perheen tilanteesta olisi tärkeää tietää myös varhaiskasvatuksessa, jotta ymmärrys lapsen käytöstä ja tarpeita kohtaan vahvistuisi. Tiiviin yhteistyön ja avoimen keskusteluyhteyden kautta pyrittiin kannustamaan vanhempia kertomaan matalalla kynnyksellä myös vaikeista asioista ja perheen elämää kohtaavista muutoksista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosten mukaan lapsen turvattomuuden tunne ilmenee erilaisina tunne-elämän haasteina, jotka näyttäytyvät normaalista poikkeavana käyttäytymisenä ja reaktioina varhaiskasvatuksen arjessa. Kasvattajan huoli herää esimerkiksi lapsen käyttäytyessä toistuvasti aggressiivisesti ilman selkeää syytä. Alle 3-vuotias saattaa satunnaisesti turvautua aggressioon myös ilman, että sen taustalla on turvattomuutta tai huolta herättäviä syitä. Kyseessä voi olla esimerkiksi puheen tuottamisen ongelmat, jolloin lapsi ilmaisee tunnetilaansa niillä keinoilla, joita hänellä on kehitystasoonsa nähden käytettävissä. Turvattomuuden tunne saattaa ilmetä myös jatkuvana aikuisen ja sääntöjen uhmaamisena. Lapsi voi olla poikkeuksellisen omaehtoinen ja protestoiva eikä turvaudu aikuiseen edes loukatessaan. Lapsen tarve kontrolloida kasvattajaa ja ympäristöään kertoo luottamuksen puutteesta ja siten turvattomuudesta.

Tutkimukseen osallistuneet kasvattajat tiedostivat hyvin eron normaaliin kehitysvaiheeseen tai muutoksiin liittyvän käyttäytymisen ja turvattomuudesta kumpuavan käyttäytymisen välillä. Turvattomuudesta johtuvan oireilun ja siihen johtaneiden syiden havaitseminen hyvin pienten lasten kohdalla voi kuitenkin toisinaan olla haastavaa. Tietty omaehtoisuus, itkuisuus ja läheisyyden tarve kuuluvat alle 3-vuotiaiden ikävaiheeseen osana normaalia kehitystä. Milloin käyttäytymisen tulisi herättää erityistä huolta ja milloin se on yhdistettävissä turvattomuuden tunteeseen, vaatii kasvattajilta paitsi sensitiivisyyttä ja kokemusta, myös selkeää tietoa aiheesta.

Osa tutkimukseen osallistuneista kuudesta kasvattajasta nosti esiin kiintymyssuhteen merkityksen, joka voidaan nähdä myös vahvasti opinnäytetyömme taustateorianä. Lapsen huolta herättävä käyttäytyminen sekä lapsen ja vanhemman välinen jäykkä vuorovaikutus nähtiin joissain tapauksissa liittyvän varhaisessa kiintymyssuhteessa muodostuneisiin ongelmiin. Lapsen kasvuympäristön ja perheen vaikutus koettiin poikkeuksetta merkittävänä tekijänä lapsen hyvinvoinnille. Vaikeat kokemukset ja isot muutokset lapsen kotioloissa aiheuttavat lapsessa turvattomuutta, joka näkyy myös varhaiskasvatuksessa. Lapsen

perusturvallisuuden tunteen järkkyessä kotiloissa tapahtuvan kaltoinkohtelun tai laiminlyönnin seurauksena, lapsen käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa voi olla hyvin huomiota herättävää ja haastavaa.

Haastateltavana olleet kasvattajat tunnistivat hyvin turvattomuuden tunteesta juontavaa käyttäytymistä, mutta vain osalla oli selkeitä kokemuksia turvattomuuttaan oireilevista lapsista. Kokemuksia selkeästi haastavista kasvatustilanteista esimerkiksi aggressiivisen lapsen kanssa oli noin puolella haastateltavista. Myös keskusteltaessa siitä, kuinka yleistä turvattomuuden tunteesta kumpuava, haastava käyttäytyminen lapsilla on, vastauksissa oli selkeitä eroavaisuuksia. Osa kasvattajista koki ilmiön selvästi lisääntyneen vuosien varrella ja osa taas näki lapsen turvattomuuden harvinaisempana ja itselle vieraana ilmiönä. Tätä voidaan selittää osittain haastateltavien vaihtelevalla työhistorialla. Työvuosien määrä ja myös aiemmat työpaikat vaikuttavat ymmärrettävästi kasvattajien kokemuspohjaan. Voidaan myös ajatella, että esimerkiksi vuorohoidossa työskentelevien varhaiskasvattajien näkemykset lapsen turvattomuuden tunteen ilmenemisestä ja yleisyydestä saattaisivat poiketa hyvinkin paljon nyt saaduista tuloksista.

Aktiivisen ja avoimen keskusteluyhteyden muodostaminen varhaiskasvatuksen ja vanhempien välillä voidaan nähdä yhtenä merkittävimmistä tekijöistä, kun pyritään ymmärtämään lasta ja hänen käyttäytymistään. Lapsen ja hänen taustansa ja tilanteensa tunteminen auttaa kasvattajaa näkemään myös haastavan käyttäytymisen taakse. Oireiden taustalla olevien syiden tiedostaminen auttaa myös kasvattajaa suhtautumaan lapseen empaattisemmin ja muokkaamaan omaa työskentelytapaansa tukemaan kyseisen lapsen tarpeita. Ymmärtämällä lapsen käyttäytymistä voidaan ehkäistä myös lapsen leimautumista ”haastavaksi tapaukseksi” sekä kasvattajien että muiden lasten silmissä. Jo alle 3-vuotiaana negatiivisesti leimautunut lapsi saattaa siirtyä aikanaan myös isompien lasten ryhmään valmiiksi haastavan lapsen maineessa. Tämä voi pahimmillaan määrittää vahvasti uuden ryhmän asennoitumista lasta kohtaan.

Kasvattajan sensitiivisyys ja läsnäolo alle 3-vuotiaiden ryhmässä ilmeni tutkimuksessa ennen kaikkea sylin tarjoaman turvan korostamisena. Pienelle lapselle empaattisen kasvattajan syli on turvallisuuden tunteen perusta

varhaiskasvatuksessa. Lämmin vuorovaikutus, läsnäolo ja lapsen yksilöllinen huomioiminen auttavat lasta sopeutumaan ryhmään, luottamaan kasvattajaan sekä muodostamaan turvallisen tunneilmapiirin myös uuden oppimiselle. Vuorovaikutuksen merkitys näkyy myös suhteessa lasten vanhempiin. Kasvattajat pyrkivät toimimaan tiiviissä yhteistyössä vanhempien kanssa ja luomaan luottamuksellisen kasvatuskumppanuuden jo heti varhaiskasvatuksen aloitusvaiheessa.

Tutut, pysyvät aikuiset ja ympäristö, sekä selkeät rutiinit ja rajat luovat turvalliset raamit lapsen ympärille myös varhaiskasvatuksessa. Päivittäin samanlaisena toistuvat varhaiskasvatuksen arkirutiinit auttavat lasta ennakoimaan tulevia tapahtumia, jolloin epätietoisuus ja levottomuus vähenee. Sama asia voidaan yhdistää myös kasvattajien turvallisuuden tunteeseen ja työhyvinvointiin. Myös kasvattajat tarvitsevat rutiineja arjen toimivuuden säilyttämiseksi. On tärkeää, että kasvattajien tiimi toimii yhdessä sovittujen sääntöjen mukaan ja tietää siten mitä tekee. Tämä luo turvallisuuden tunnetta koko ryhmään, niin lapsiin kuin aikuisiinkin. Arjen selkeys kumpuaa työtehtävien jaosta ja yhteisistä sopimuksista, joista pidetään kiinni. Selkeän arjen struktuurin voidaan siis nähdä tukevan sekä lasten että varhaiskasvattajien turvallisuuden tunnetta.

Lapsen turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat tekijät; vuorovaikutus, arjen struktuuri ja kasvatuskumppanuus voidaan liittää myös yhdistävän pääkategorian alle, joka on ammattitaito. Kasvattajan oman ammatillisuuden arvioinnin ja kehittämisen kautta muodostuva ammattitaito voidaan nähdä paitsi laadukkaana varhaiskasvatuksen, myös lapsen turvallisuudentunteen perustana. Ammattitaitoa vaaditaan niin haastavissa kasvatustilanteissa, kuin turvallista arjen struktuuria suunniteltaessakin. Tutkimuksessa ilmeni, että moni kasvattaja koki erityisen haastavaksi kasvatustilanteen, jossa omat keinot eivät tuntuneet riittävän. Tilanne herätti avuttomuuden tunteita ja erityisesti aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa jopa turvattomuutta. Kasvattajat kokivat tarvetta saada enemmän tietoa siitä, mikä olisi oikea tapa toimia haastavassa tilanteessa. Tiedon lisäämisen ja oman ammattitaidon kehittämisen voidaankin nähdä vahvistavan kasvattajan ammatillista itseluottamusta ja siten turvallisuuden tunnetta koko ryhmässä.

8 POHDINTA

Tutkimusten mukaan noin puolet aikuisten mielenterveyshäiriöistä on alkanut jo lapsuudessa. Nuorilla yleiset masennus- ja ahdistuneisuushäiriöt ovat havaittavissa jo lapsuusiässä erilaisina mieliala- ja käytöshäiriöinä. Vaikka haastatteluun osallistuneiden kasvattajien omat kokemukset lapsen turvattomuudesta ja ilmiön yleisyydestä vaihtelivat suuresti, ovat lasten käytöshäiriöt ja mielenterveysongelmat tutkimusten mukaan lisääntyneet rajusti. Erityisesti käytöshäiriöt näkyvät selvästi myös varhaiskasvatuksen arjessa. Myös omat kokemuksemme varhaiskasvatuksen työkentiltä, sekä opinnäytetyötä varten tehty taustaselvitys tukevat tätä ajatusta.

On äärimmäisen tärkeää, että lasten ja nuorten tilanteeseen on hiljalleen herätty, jolloin myös varhaiskasvatuksen roolista käydään aika ajoin yhteiskunnallista keskustelua. Esimerkiksi opinnäytetyössämmekin yhtenä lähteenä toiminut Saarisen (2020) väitöskirja tarkastelee osittain samaa ilmiötä vain hieman eri näkökulmasta käsin. Saarisen tutkimus aiheutti laajaa keskustelua, käsittelemällä alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatuksessa kokemia stressiä ja aggressiota. Niin lasten käytöshäiriöiden, kohonneen stressitason kuin tunne-elämän haasteidenkin taustalla, eräänlaisena päätekijänä voimme nähdä turvattomuuden tunteen. Kyseessä on jatkumo, jossa turvattomuus aiheuttaa stressiä, mikä taas pitkittyessään altistaa mielenterveysongelmille.

Käsittelimme opinnäytetyön taustateoriana kiintymyssuhdetta, sillä sen merkitys lapsen perusturvallisuuden tunteelle on merkittävä. Varhaisen kiintymyssuhteen laatu ja sen myötä muodostuva perusturvallisuuden tunne muodostaa pohjan koko lapsen tulevalle kehitykselle ja hyvinvoinnille. Kiintymyssuhteen ja siinä tapahtuneiden vaurioiden vaikutus näkyy myös varhaiskasvatuksessa, jos sille vain osataan avata silmät. Alle 3-vuotiaiden ryhmässä on luonnostaan paljon itkuja, sylin ja läheisyyden hakemista, tunteiden ilmaisun opettelua ja toisinaan jopa aggressiivista käyttäytymistä. Tästä syystä voi olla haastavaa tunnistaa juuri turvattomuudesta ja kiintymyssuhdehäiriöistä johtuvaa käyttäytymistä.

Varhaiskasvattajien tietämystä kiintymyssuhteen vaurioista, niiden seurauksista ja ilmenemismuodoista tulisikin mielestämme kartuttaa jo opiskeluvaiheessa.

Suuri osa lapsista viettää huomattavan ison osan varhaislapsuudestaan kodin ulkopuolella, varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajat ovat ensisijaisia lapsen parissa työskenteleviä aikuisia, joilla on mahdollisuus vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Varhainen ongelmien havaitseminen ja niihin puuttuminen korjaavien kokemusten kautta voi olla käännteentekevää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Kasvattajan sensitiivisyys ja aito läsnäolo on edellytys sille, että lapsen hätä tulee kuuluksi. Työn hektisyys, kasvavat ryhmäkoot ja työntekijöiden vaihtuvuus ovat asioita, joihin harva kasvattaja voi yksin vaikuttaa, mutta se mihin voimme vaikuttaa on oma tapamme työskennellä lasten kanssa. Turvallisuuden tunnetta vahvistava varhaiskasvatus voi parhaimmillaan heijastua lapsen elämässä pitkälle tulevaisuuteen saakka.

Opinnäytetyömme aihe on erittäin ajankohtainen ja tärkeä. Lapsen kokema turvallisuuden tunne sekä siihen liittyvät huomiot ja haasteet ovat läsnä jokapäiväisessä arjessa tulevilla työkentillämme. Riippumatta siitä tulemmeko työskentelemään varhaiskasvatuksen, lastensuojelun tai vaikka päihde- ja mielenterveys-työn asiakasperheiden parissa, turvattomuuden teema saattaa usein näkyä kohtaamisten taustalla. Sosionomin on osattava nähdä asiakas kokonaisuutena. Ihmisenä, jolla on oma henkilökohtainen elämäntarina kaikkien oireiden ja ongelmien taustalla. On ymmärrettävää, että jo hyvin pienikin lapsi ilmaisee itseään oman kokemusmaailmansa kautta. Haastavan käyttäytymisen taustalla on aina jokin syy, joka tulisi tiedostaa.

Perehtyminen opinnäytetyön aihepiiriin auttoi myös meitä ymmärtämään ja tarkastelemaan laajemmin turvallisuuden tunteen käsitettä. Erityisesti oman työskentelytavan reflektointi varhaiskasvattajana kaiken oppimamme kautta oli varsin hyödyllistä. Meillä molemmilla oli jo entuudestaan työkokemusta varhaiskasvatuksen parista ja tutkimamme aihepiiri oli siten hyvin tuttu. Paikoitellen olikin haastavaa pitäytyä tutkijan roolissa, sillä omia näkemyksiä ja kokemuksia turvattomuuden tunteen ilmenemisestä nousi aika ajoin vahvasti mieleen.

Haastattelujen myötä saadut tutkimustulokset tukivat kuitenkin hyvin sekä luomaamme teoreettista viitekehystä että omia kokemuksiamme.

Tutkimusaineistoon perehtyessämme saimme myös useita ideoita jatkotutkimuksille. Lapsen turvattomuuden tunnetta varhaiskasvatuksessa olisi mielenkiintoista tutkia myös vuorohoidon näkökulmasta. Vuorotyöhön ja -hoitoon liittyvät muutokset, epäsäännöllinen elämänrytmi ja vaihtuvat kasvattajat vaikuttavat epäilemättä myös lapsen turvallisuuden tunteeseen ja hyvinvointiin. Haastattelujen kautta nousi esiin myös näkökulma varhaiskasvattajan kokemasta turvattomuuden tunteesta. Voiko kasvattaja kokea turvattomuutta työssään? Haastateltavat nimesivät tilanteita ja niihin liittyviä tunteitaan varsin avoimesti, joten vastaus kuuluu: kyllä voi. Tutkimusaiheena tämä näkökulma olisi myös varsin ajankohtainen ja siihen liittyy teemoja kuten työssäjaksaminen, omat voimavarat ja haastavat kasvatustilanteet.

On ollut ilo huomata, miten oma ajatusmaailma ja tietopohja aiheesta on vahvistunut. Työn edetessä pystyimme selkeyttämään myös omia työelämän kokemuksiamme ja löytämään syy-seuraussuhteita entistä enemmän. Opinnäytetyöprosessi antoi kokonaisuudessaan meille tulevana sosiaalialan ammattilaisina paljon työkaluja, tietoa ja vinkkejä käytännön työelämään. Opinnäytetyön kautta saimme tilaisuuden tutkia meitä kiehtovaa aihetta perusteellisesti, mikä vauhditti selvästi ammatillista kasvua molempien kohdalla. Opinnäytetyömme on hyödynnettävissä tietopakettina myös varhaiskasvatuksen ammattilaisille, lasten vanhemmille ja alan opiskelijoille.

LÄHTEET

- Ahonen, L. & Roos, P. (2021). Untuvikot. Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka. PS-Kustannus.
- Franke, H. (2014) Toxic Stress: Effects, Prevention and Treatment. Children. Saatavilla 13.12.2020 <https://www.mdpi.com/2227-9067/11/3/390/htm>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (1997). Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/03/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Hurme, K. & Kyllönen, T. (2014). Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. PS-kustannus
- Kalland, M. (2011). Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.), Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen (s. 149–171). WSOYpro oy.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. (2012). Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS-kustannus
- Karjalainen, M., Lindroos, S., Matero, M. & Simola, T. (2020) Kasvatus- ja ohjauksen käsikirja. Sanoma Pro Oy.
- Kuntatyönantajat. Etusivu. Sopimukset. Ohjeet. Uusi varhaiskasvatuslaki muuttaa kelpoisuuksia, nimikkeistä päättää työnantaja. Saatavilla 18.1.2021 <https://www.kt.fi/ohjeet/kvtes/varhaiskasvatuslaki-kelpoisuudet-henkilostorakenne>
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- MLL. Etusivu. Vanhempainnetti. Lapsen kasvu ja kehitys. 1–2 v. Saatavilla 13.12.2020 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/1-2-v/>
- MLL. Etusivu. Vanhempainnetti. Vinkkejä lapsiperheen arkeen. Lapsi aloittaa päivähoidon. Saatavilla <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkeja-lapsiperheen-arkeen/lapsi-aloittaa-paivahoidon/>

- Mäkelä, J. (2003). Aivojen varhainen kehitys kiintymyssuhteissa. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.), *Pesästä lentoon: Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle* (s. 13–43). WSOY.
- Ojala, M. (2020) Helsingin yliopisto. Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiseksi erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Saatavilla 18.11.2020 <http://hdl.handle.net/10138/313941>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. FI. Hankkeet ja säädösvalmistelut. Päätyneitä hankkeita. Varhaiskasvatuslain uudistus. Saatavilla 13.12.2020 <https://minedu.fi/uusivarhaiskasvatustlaki>
- Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (2018) Saatavilla 18.11.2020 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Paavola, L. (2013). Synnytyksen jälkeinen depressio ja lapsen kielellinen kehitys. *Puhe ja Kieli*, 21(1), 37–46 <https://journal.fi/pk/article/view/8043>
- Rusanen, E. (2011). Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. *Finn Lectura*.
- Saarinen, A. (2020). Equality in cognitive learning outcomes: the roles of educational practices [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. *Helsinki Studies in Education*, number 97?? https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/320436/saarinen_aino_dissertation_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Salo, S. (2003). Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa J. Sinkkonen. (toim.), *Pesästä lentoon: Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle* (s. 44–77). WSOY.
- Sandberg, E. (2021) *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. PS-Kustannus.
- Seppä, P. & Jaakkonen, P. (2020) *Ilta-Sanomat*. Tutkimus kohauttaa: Päiväkodissa aloittaminen alle 3-vuotiaana voi lisätä lapsen aggressiivisuutta – asiantuntijat eri mieltä. Julkaistu 11.11.2020 <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000007611438.html>
- Sinkkonen, J. (2004). Kiintymyssuhdeteoria - Tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. *Duodecim* 2004; 120:1866–73 <https://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo94437.pdf>
- Sinkkonen, J. (2018). Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. *Duodecim*.

- Söderlund, E., & Joronen, K. (2014). Vanhempi-lapsisuhteen läheisyys ja koulu-yhteisön sosiaaliset suhteet. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 50(4). <https://journal.fi/sla/article/view/41280> Tehy. Henkilöstömitoitus varhaiskasvatuksessa. Saatavilla 18.11.2020 <https://www.tehy.fi/fi/apua/tyosuojelu/henkilostomitoitus-varhaiskasvatuksessa>
- THL.fi. Tilastot ja data. Tilastot aiheittain. Lapset, nuoret ja perheet. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatus 2019. Liitetaulukko 1. Varhaiskasvatukseen osallistuneiden lasten lukumäärät ja niiden osuus (%) väestön 1–6-vuotiaista maakunnittain 31.12.2018 ja 31.12.2019 (xls) Saatavilla 15.11.2020 <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/varhaiskasvatus/lasten-paivahoito>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi
- Välivaara, C. (2010). Ihmeet tapahtuvat arjessa! Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa.

LIITE 1 HAASTATTELUKYSYMYKSET

“MITEN ALLE 3-VUOTIAIDEN LASTEN TURVATTOMUUS NÄKYÄÄ VARHAISKASVATUKSESSA?”

Miten lapsen turvattomuuden tunne mielestänne ilmenee? Millainen käyttäytyminen herättää huolen kasvattajassa?

Kuinka yleistä turvattomuuden tunteesta johtuva oireilu varhaiskasvatuksessa mielestänne on? Onko haastavasti käyttäytyvien lasten määrässä tapahtunut muutoksia työuranne aikana?

Millainen lapsen käyttäytyminen on kokemuksenne mukaan erityisen haastavaa? Millaisia tunteita haastava kasvatustilanne teissä herättää? Miten toimitte tilanteessa?

Millaiset tekijät lapsen elämässä mielestänne vaikuttavat lapsen turvallisuuden tunteeseen?

Kuinka paljon lapsen kotiolot ja elämäntilanne vaikuttavat mielestänne lapsen käyttäytymiseen varhaiskasvatuksessa?

“MITEN LAPSEN TURVALLISUUDEN TUNTEESEEN VOIDAAN VAIKUTTAA VARHAISKASVATUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ?”

Oletteko kohdanneet työssänne alle 3-vuotiaiden ryhmässä tilanteita, jossa lapsen käyttäytyminen on herättänyt huolta ja jonka voidaan ajatella johtuvan turvattomuudesta? Miten lapsi käyttäytyi? Mistä lapsen käytös mielestänne johtui?

Millaiset tekijät tai tilanteet varhaiskasvatuksen arjessa voivat mielestänne aiheuttaa lapsessa turvattomuuden tunnetta?

Miten alle 3-vuotiaan lapsen turvallisuuden tunnetta voidaan mielestänne vahvistaa lapsiryhmässä?

Millainen on mielestänne lapsen turvallisuuden tunnetta vahvistava kasvattaja?

Miten omassa ryhmässänne pyritään vaikuttamaan lapsen turvallisuuden tunteeseen? Onko ryhmässänne joitakin erityisiä keinoja, joilla lapsen turvallisuuden tunnetta vahvistetaan?